

શ્રી કૃષ્ણાશ્રય ગ્રંથ સટીક.

૪૦૪૫

॥ શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ શ્રીગોપીજન વલ્લભાય નમઃ ॥

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ આ કૃષ્ણાશ્રય ગ્રંથ પ્રગટ કર્યો તેનાં ત્રણ કારણ છે.

૧ હું. આ જીવ જે છે તે પૂર્ણ બ્રહ્મનો અંશ છે. તેથી આ જીવના સ્થાનરૂપ શ્રી પુરુષોત્તમ છે. જ્યારે આ જીવને અન્યાશ્રય દૂર થાય ત્યારે તે જીવ પ્રભુને પ્રાપ્ત થાય. તેથી આપે દયા કરી જે રીતથી જીવને આશ્રય સિદ્ધિ થાય તે રીત દેખાડવી.

૨ બું. કળિયુગમાં સર્વ સાધનનાં ફળ નાશ પામ્યાં. તેથી એક ભગવદાશ્રય જીવ કરશે તો તે જન્મ મરણથી છુટશે, બીજી ઉપાય નથી તે સાડ આશ્રયની શ્રેષ્ઠતા જણાવવી.

૩ બું. કળિયુગના જીવ મંદબુદ્ધિ, દ્રવ્યહિન, રોગી, અશક્ત એવા પ્રગટ થયા છે. એવા જીવોથી કાંઈ સાધન બનશે નહીં. તે સાડ જીવોને ભગવત્ પ્રાપ્તિ નિમિત્ત ભગવદાશ્રય કરાવવો.

એ ત્રણ કારણ સંક્ષેપમાં કહ્યાં. હવે તેને પ્રમાણ સહિત વિસ્તાર પૂર્વક કહિયેછિયે.

૧ હું કારણ.

શ્રી કૃષ્ણ છે તેજ પરબ્રહ્મ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ છે. તેને સાડ અથર્વવેદના ઉપનિષદ વિષે કહ્યું છે તે શ્રુતિ.

કૃષ્ણોષિ પરમં દૈવં ગોવિંદા ન્મૃત્યુર્બિભેતિ ॥

શ્રીગોપીજન વલ્લભો ભુવનાનિ દધ્રે ॥

અર્થ. શ્રી કૃષ્ણ પરમ દેવ છે, ગોવિંદ છે, જેનાથી કાળ ભય પામે છે, શ્રી ગોપીજનવલ્લભ છે, જેણે આ ચૌદ ભુવન (બ્રહ્માંડ) ધારણ કર્યા છે.

વળી બૃહદ્વામન પુરાણમાં શ્રુતિયોએ શ્રી કૃષ્ણની સ્તુતિ કરી છે અક્ષર ધર્મ દ્વિષે તે સ્તોત્ર.

(૨)

નારાયણાદિ રૂપાણિ જ્ઞાતાન્યસ્માભિરચ્યુત ॥

સગુણં બ્રહ્મ સર્વેદં વસ્તુ બુદ્ધિર્નતેષુનઃ ॥૧॥

બદ્ધોતિ પઠ્યતે સ્માભિ યદ્રૂપં નિર્ગુણં પરં ॥

વાઙ્મનો ગોચરાતીતં તતોન જ્ઞાયતે તુતત્ ॥ ૨ ॥

અર્થ. હે શ્રી કૃષ્ણ તમારાં નારાયણાદિ સ્વરૂપ જોડલાં બ્રહ્માંડમાં પ્રગટ છે, તે સર્વેને અમે જાણિયે છિયે. તે સર્વ સગુણ બ્રહ્મ છે તેમને વિષે અમારી નિર્ગુણ બુદ્ધિ નથી. ॥ ૧ ॥ અને અમે જોને બ્રહ્મ કરી વરણવીએ છિએ તે સ્વરૂપ નિર્ગુણ છે અને અક્ષરબ્રહ્મથી જુદુ છે. તે સ્વરૂપમાં તો અમારી મનવાણી પોચતી નથી અને તે સ્વરૂપ અમે જાણી શકતા નથી. માટે તે સ્વરૂપનાં અમને દર્શન આપો. ॥ ૨ ॥

વળી ગીતાજીમાં ભગવાને અર્જુન પ્રત્યે કહ્યું છે તે ૧૫ મા અધ્યાયનો ૧૮ મો શ્લોક.

યસ્માત્ ક્ષર મતિતોહ મક્ષરા દપિચોત્તમઃ ॥

અતોસ્મિ લોકે વેદેચ પૃથિતઃ પુરુષોત્તમઃ ॥૧૮॥

અર્થ. હે અર્જુન ક્ષર કહેતાં નાશવાન તે યકી પર, અને અક્ષર બ્રહ્મથી ઉત્તમ, જોને શાસ્ત્ર વેદ વિષે પ્રસિદ્ધ પુરુષોત્તમ કહે છે તે હું છું.

વળી ભાગવતમાં અવતાર કથામાં કહ્યું છે તે પ્રથમ સ્કંધના ૩ જ અધ્યાયનો ૨૮ મો શ્લોક.

एतेचां शकळाःपुंसः कृष्णस्तु भगवान्स्वयं ॥ ૨૮ ॥

અર્થ. શ્રી કૃષ્ણ કહે છે હે રાજ પરિક્ષત આ રામદિક એવિસ અવતાર વર્ણન કર્યા તેમાં કોઈ અંશ અને કોઈ કળા અવતાર છે. અને શ્રી કૃષ્ણ સ્વયં (પોતે) પૂર્ણ ભગવાન છે.

એ પ્રમાણે અવતારી પુરુષ એજ શ્રી કૃષ્ણ છે. સર્વના કર્તા, સ્વતંત્ર, નિઃસાધન (સાધનરહિત) જનના ઉદ્ધાર કર્તા એજ છે. શ્રુતિ, સ્મૃતિ, સુ-રાણે કરીને શ્રી કૃષ્ણજ પરબ્રહ્મ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ છે. બીજા બધા અવતાર શ્રી કૃષ્ણના અંશ છે. જુદાં જુદાં પણ અંશ છે એ સિદ્ધ થાય છે. તે માટે

શ્રીમદાચાર્ય૯ મહાપ્રભુ૯એ શ્રી કૃષ્ણનેજ આશ્રય જીવને બતાવ્યો છે.

એ રીતે શ્રી કૃષ્ણને પૂર્ણબ્રહ્મ સ્થાપન કરી હવે જીવ તેમનો અંશ છે તે વિષે કહીયે છિયે. શ્રી ગીતાજીમાં ભગવાને અર્જુન પ્રત્યે કહ્યું છે તે ૧૩ માં અધ્યાયનો ૭ મો શ્લોક.

મમૈ વાંશો જીવ લોકે જીવ ભૂતઃ સનાતનઃ॥૭॥

અર્થ. આ લોક વિષે જીવ જે છે તે મારોજ અંશ છે. વળી ભાગવત એકાદશ સ્કંધમાં ૧૧ માં અધ્યાયના ૪ થા શ્લોકમાં ભગવાને ઉદ્ધવજી પ્રત્યે કહ્યું છે તે શ્લોક.

एकस्यैव ममांशस्य जीवस्यैव महामते ॥

बंधोस्या विद्ययानादि विद्ययाच तथेतरः ॥૪॥

અર્થ. હે ઉદ્ધવ મારો અંશ એવો જે આ એક જીવ તેને બધે અને મોક્ષ અવિદ્યા, વિદ્યાથી થાય છે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે જીવ જે છે તે પૈરબ્રહ્મનો અંશ છે. ને પુરૂષોત્તમ તેના સ્થાન ૩૫ છે તથા કારણ કાર્ય ૩૫ છે. વાસ્તે આ જીવ જો એક પ્રભુનોજ આશ્રય કરે તો તેને તેના સ્થાન ૩૫ જે પુરૂષોત્તમ છે તેમની પ્રાપ્તિ થાય. બીજાં સાધનથી તથા અંશાવતારની ભક્તિથી પ્રાપ્તિ થતી નથી. એ વિષે શ્રી ગીતાજીમાં ભગવાને અર્જુન પ્રત્યે કહ્યું છે તે ૭ માં અધ્યાયનો ૨૩ મો શ્લોક અને ૮ માં અધ્યાયનો ૧૬ મો શ્લોક.

देवान्देवयजो यांति मद्भक्ता यांति मामपि ॥૨૩॥

आब्रह्म भुवना लोकाः पुनरावर्ति नोर्जुन ॥

मममुपेत्यतु कौंतेय पुनर्जन्म नविद्यते ॥૧૬॥

અર્થ. હે અર્જુન દેવતાના જે ભક્ત છે તે દેવતાને પ્રાપ્ત થાય છે, ને મારા ભક્ત મને પ્રાપ્ત થાય છે. ॥૨૩॥ આ બ્રહ્માંડમાં બ્રહ્મ લોક સુધી જીવ ઉંચો જાય તો પણ તે પાછો જન્મ મરણ પામે છે. પણ હે અર્જુન જે જીવ મને પ્રાપ્ત થાય છે. તે ફરી જન્મ શુભતા નથી. ॥૧૬॥ વળી

ભાગવતના ૧૧ મા સ્કંધના પાંચમા અધ્યાયમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

ઘોરે કલિયુગે પ્રાપ્તે સર્વ ધર્મ વિવર્જિતે ॥

નારાયણ પરાસર્વે તેઠ્ઠતાર્થા નસંશયઃ ॥

અર્થ. ઘોર કળિયુગ પ્રાપ્ત થયે છતે જીવ સર્વ ધર્મ થકી વિવર્જિત (રહિત) થાયછે. તેમાં જે જીવ ભગવાનને શરણ થશે તે જીવ કૃતાર્થ થશે એમાં શંસય નથી. ॥ આથી એ સિદ્ધ થાય છે જે ભગવદાશ્રય વિના જીવને જન્મ મરણ દુઃખ છુટતુ નથી. માટે અન્યાશ્રયથી નિવર્તિ થઇને જીવે ભગવદાશ્રય કરવો. એ આશ્રયનું પ્રથમ કારણ કહ્યું.

૨ જી કારણ.

પદ્મ પુરાણે ભાગવતમહાત્મ્યે ૧ લા અધ્યાયનો ૩૪ મો શ્લોક.

નયોગી નૈવ સિદ્ધોવા નજ્ઞાની સત્ક્રિયોનરઃ ॥

કલિ દાવાનંતે નાદ્ય સાધનં ભસ્મતાંગતં ॥૩૪॥

અર્થ. આ કળિયુગને વિષે કોઇ યોગી નહી, સિદ્ધ નહી, સંત નહી, ક્રિયાચારસંપન્ન નહી એવા પુરૂષો થશે. કારણ કે કળિરૂપ જે દાવાનળ અગ્નિ તેણે કરીને સર્વ સાધન ભસ્મ (રાખોડી જેવાં) થઈ ગયા છે. ॥૩૪॥ એટલા સાથે રાજ્ય પરિક્ષત ખર્જ લેઇને કળિને મારતા હતા. પરંતુ તેમાં એક ગુણ દોડો તેથી માર્યો નહી. તે ગુણ એ કે આ કળિયુગમાં સાધન વગર એક ભગવદાશ્રય થકીજ જીવનો ઉદ્ધાર થશે. વળી ભાગવત મહાત્મ્યના ૨ ના અધ્યાયનો ૧૩ મો શ્લોક.

કલિના સદૃશઃકોપિ યુગો નાસ્તિ વરાનૈઃ ॥૨૩॥

અર્થ. નારદજી ભક્તિને કેહે છે જે હે ભક્તિ કળિયુગથી કોઈ યુગ શ્રેષ્ઠ નથી. ॥૨૩॥ એ રીતે કળિયુગમાં સર્વ સાધન કરતાં ભગવદાશ્રય શ્રેષ્ઠ છે એ આશ્રયનું બીજું કારણ કહ્યું.

૩ જી કારણ.

ભાગવત મહાત્મ્યે ૧ લા અધ્યાયનો ૩૧ મો શ્લોક.

મંદાઃસુમંદ મતશો મંદભાગ્યા હ્યુપદ્રુતાઃ

પાષંડં નિરતાઃ સંતો વિરક્તાઃ સપરિગ્રહાઃ ॥૩૧॥

અર્થ. કળિયુગના જીવ મંદબુદ્ધિ, મંદભાગી, રોગી, અલ્પઆયુષિ, પાપાંડી, શાસ્ત્રના જ્ઞાન વિના પોતાની કલ્પનાથી ચાલવાવાળા એવા અને વળી જે સંત, સંન્યાસી, ત્યાગી થશે તે સર્વ પરિગ્રહ (દાનાદિક) લેશે તથા ધનનો સંગ્રહ કરે એવા થશે. ॥ ૩૧ ॥ આ ઉપરથી એવું સિદ્ધ થાય છે કે સામર્થ્ય હીન જીવથી કાંઈ સાધન બનશે નહીં. તે માટે શ્રી મહાપ્રભુ-જીએ ૧ સર્વના કારણ પ્રભુ છે, ૨ સર્વ સાધન નાશ થયાં છે, ૩ કર્તા જીવ મંદભાગી છે, એ ત્રણે બાબતનો વિચાર કરી જીવના ઉદ્ધારાર્થે શ્રી કૃષ્ણનો આશ્રય કરાવવાને અર્થે આ ગ્રંથ કર્યો છે.

હવે આશ્રયનું સ્વરૂપ તે શું તે કહિયેછિયે. વિવેકધૈર્ધ્યાશ્રયના શ્લોક ૧૧, ૧૩.

અશક્યેવા સુશક્યેવા સર્વથા શરણં હરિઃ ॥૧૧॥

एवं चित्ते सदा भाव्यं वाचाच परिकीर्त्तयेत् ॥૧૩॥

અર્થ. અશક્ય એટલે અશક્ત અવસ્થાને વિષે, સુશક્ય એટલે શક્તિમાન અવસ્થાને વિષે, સર્વથા હરિના શરણુનોજ વિચાર કરે ॥ ૧૧ ॥ જેમ હરિ કરશે તેમ થશે એવીજ ચિત્તને વિશે સદા ભાવના કરવી, તથા વાણિએ કરીને પણ એમજ કેહેવું તેનું નામ આશ્રય. ॥ ૧૩ ॥

આ ઉપરથી વાદી આશંકા કરશે કે શ્રી ભાગવતમાં ૧૧ મા સ્કંધના ૧૧ મા અધ્યાયના ૧૦ મા શ્લોકમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

दैवाधीने शरीरे स्मिन् ॥૧૦॥

અર્થ. જીવ કેહેતાં અદૃષ્ટ (નશીબ) તેહેના સંચિત પુન્ય, પાપ તેને આધિન આ શરીર છે. ॥ ૧૦ ॥ ત્યારે સુખ દુઃખ વિષે હરિના શરણુની ભાવના કરેથી શું ફળ થાય? ત્યાં સમાધાન કહિયે છિયે, કર્મ જે ક્રિયા તે તો જડરૂપ છે. તે ક્રિયાના ફળદાતા તો ઇશ્વર છે. તેથી જે જીવ હરિને શરણુ જાય તેનું દુઃખ આપ દૂર કરે, અથવા અલ્પદંડ (હલકી શિક્ષા) દેખને દુઃખથી છોડાવે. પરંતુ બીજા જીવોની પેઠે તેને દુઃખ ભોગવાવે નહીં. એ વિષે ગીતાજીમાં ૧૮ મા અધ્યાયના ૬૬ મા શ્લોકમાં અર્જુન પ્રત્યે ભગવાને કહ્યું છે તે શ્લોક.

सर्व धर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं ब्रज ॥

अहंत्वा सर्व पापेभ्यो मोक्षयिष्यामिमाञ्च ॥ ६ ॥

અર્થ. મારા વગર જેટલા ધર્મ છે તેને ત્યાગ કરીને એક મારેશ્વરજી આવ. હું તને સર્વ પાપથી છોડાવીશ અને મોક્ષ આપીશ. તું શોક કરીશ નહીં. ॥ ૬૬ ॥ ઇત્યાદિ શાસ્ત્રમાં અનેક વચન છે કે કોઈ જીવ ભગવદ્દાશ્રય કરે તેના પાપ દુઃખ દૂર થઈને ભગવદ્દરસ આનંદની પ્રાપ્તિ થાય. તે માટે શ્રી મહાપ્રભુજીએ આ શ્રીકૃષ્ણાશ્રય ગ્રંથ કરવાનો વિચાર કર્યો. તે દશ શ્લોકે કરીને પોતે શ્રીકૃષ્ણના આશ્રયની પ્રાર્થના કરે છે. એ શ્રીકૃષ્ણનો આશ્રય સિદ્ધ થવો આ જીવના હાથમાં નથી માટે આશ્રયની પ્રાર્થના પ્રભુને કરે છે.

હવે આ ગ્રંથનો પ્રથમ શ્લોક કહિયે છિયે.

सर्व मार्गेषु नष्टेषु कळौच खल धर्मिणि ॥

पाषंड प्रचुरे लोके कृष्ण एव गतिर्मम ॥ १ ॥

અર્થ. ખજા ધર્મ છે તથા પાખંડનો બહુ પ્રચાર (ફેલાવ, વિસ્તાર) લોકોમાં છે એવા આ કળિયુગ વિષે સર્વ માર્ગના પુરુષાર્થ નાશ થયા છે એવા વખતે હું શ્રીકૃષ્ણ તમે મને આશ્રય હો. ॥ ૧ ॥ એ મૂળ શ્લોકનો અર્થ હવે તેનો ભાવાર્થ કહિયે છિયે.

ખજા ધર્મ એટલે કામ, ક્રોધ, લોભ, હિંસા, અસત્યાદિક નુકંના કારણના ધર્મ. તથા પાખંડ કેહેતાં વેદથી વિરુદ્ધ ધર્મ આચરણ આ લોકમાં પ્રચુર કેહેતાં બહુ ફેલાયેલાં છે. એવો જે આ કળિયુગ દેખી સર્વ માર્ગ (જ્ઞાન, કર્મ, યોગ, તપ, ઉપાસના) ના પુરુષાર્થ નાશ થયા તેને હું શ્રીકૃષ્ણ તમેજી મારી ગતિ હો. એટલે આ લોક પરલોકમાં નિર્વાણના આશ્રય હો. એવી પ્રાર્થના આ દશ શ્લોકે કરીને શ્રી મહાપ્રભુજી કરેછે.

અહીં વાદી આશંકા કરશે કે જગત્પુર આસજી એ લોક ઉદ્ધારના અર્થે કર્મ, જ્ઞાન, યોગ, તપ, ઉપાસના એવા માર્ગ પ્રગટ કર્યા છે. અને તમે કહો છો જે એ સર્વ માર્ગના પુરુષાર્થ કળિયુગમાં નાશ થયા તેનું પ્રમાણ શું ? આ સમાધાન કહિયેછિયે. પદમ પુરાણે ભાગવત મહાકાન્ધે ૧ અધ્યાયના ૩૧, ૩૪-૩૫ શ્લોક.

મંદાઃસુમંદ મતયો મંદભાગ્યા હ્યુપદ્રુતાઃ ॥

પાષંડ નિરતાઃસંતો વિરક્તાઃસપરિગ્રહાઃ ॥૩૭॥

નયોગી નૈવ સિદ્ધોવા નજ્ઞાની સત્ક્રિયોનરઃ ॥

કલ્હિદાવાનલેનાદ્ય સાધનં મસ્મતાંગતં ॥૩૮॥

અર્થ. કળિયુગના જીવ મંદબુદ્ધિ, મંદભાગી, રોગી, અલ્પઆયુષિ, પાષાંડી, શાસ્ત્રના જ્ઞાન વિના પોતાની કલ્પનાથી ચાલવાવાળા, એવા અને વળી જે સંત, સન્યાસી ભાગી થશે તે સર્વ પરિગ્રહ (દાનાદિક) લેશે તથા ધન સંગ્રહ કરશે એવા થશે. ॥ ૩૭ ॥ આ કળિયુગમાં કોઈ યોગી નહીં, સિદ્ધ નહીં, જ્ઞાની નહીં, ક્રિયાચારસંપન્ન નહીં એવા થશે. કારણ કે આ કળિયુગરૂપી દાવાનળ અગ્નિએ કરીને સર્વ સાધન બળી રાખ થઈ ગયાં છે. ॥ ૩૮ ॥ એ પ્રમાણુ સિદ્ધ કહ્યું. હવે પ્રલક્ષ અનુભવ સિદ્ધ કહિયેછિયે.

કર્મ માર્ગનું ફળ નાશ થયું. તે કર્મ તો છ પ્રકારની શુદ્ધતા હોય ભાગ્યે જ ફળ થાય. અને વિપરીત હોયતો વિપરીત ફળ થાય અથવા નિષ્ફળ જાય. તેમાં કળિયુગથી સર્વ સાધન નાશ થયાં તેણે કરીને દેશ, કર્તા, મંત્ર, કર્મ એ પણ નાશ થયાં તેનો વિસ્તાર આગળના ૨-૪-૫ માં સ્લોકમાં કહીશું. દ્રવ્યહિન જીવ થયા એટલે યજ્ઞાદિક જ્ઞાનાથી કરે તે વિના કર્મ માર્ગનું ફળ ક્યાંથી થાય.

હવે જ્ઞાનમાર્ગનું ફળ નાશ થયું તે કંહિયે છિયે, વેદના જ્ઞાન કાંડ વિષે તત્ત્વમસિસોહંબ્રહ્માસ્મિ ઇત્યાદિ માહા વાક્ય કહ્યાં છે. પ્રભુ પોતેપણુ અંશે કરીને કારણુકાર્ય ૩૫ ઇચ્છા કરીને થયા છે. તેને આજકાલના જ્ઞાની કારણુ કાર્ય૩૫ અનુભવ રહિત વિપરીત સમજે છે. તત્ત્વમાસેઃ એ મહા વાક્યમાં, કહ્યું જે તત્ તે ત્વં તું અસિ છે, અને સોહંબ્રહ્માસ્મિ એટલે બ્રહ્મનું સ્વરૂપ, એકંદર અર્થેતેબ્રહ્મનુંસ્વરૂપતું છે. આ વાક્યમાંથી તત્ત્વમાસિસઃ પદ છોડીને અહંબ્રહ્માસ્મિ હું બ્રહ્મ છું એમ માને છે. હવે મારે કોઈની ઉપાસના કરવી રહી નહીં એમ માનીને ભજન, સ્મરણુ, દર્શન, ધ્યાન એનો ભાગ કરીને પોતાને સ્વતંત્ર બ્રહ્મ માને છે. પરંતુ એમ નથી સમજતા કે માયા, કર્મ મને ક્યાંથી લાગ્યાં જેણે કરીને હું જન્મ પામું છું. બ્રહ્મતો માયા રહિત છે, સ્વતંત્ર છે, સર્વ કરવાને સમર્થ છે, એમાંનું કાંઈ સામર્થ્ય તો મારામાં નથી. પિતા વિના હું પુત્ર થયો ક્યાંથી. એવીઅજ્ઞાન દશા આજ કાળના

જાનીને પ્રાપ્ત થઈ છે. વાસ્તે ગીતાહના ૧૬ મા અધ્યાયના ૨૦ મા શ્લોક માં ભગવાને અર્જુન પ્રત્યે કહ્યું છે તે શ્લોક.

આસુરીયોનિ માપન્ના મૂઢા જન્મનિ જન્મનિ ॥

મામ પ્રાપ્યૈવ કૌતેય તતો યાંત્યધમાંગતિં ॥૨૦॥

અર્થ. હું અર્જુન મારા ભજન સ્મરણ વિનાના જે છવ છે તેને આસુરીયોનિ પ્રાપ્ત થાયછે. અને જન્મો જન્મ અજ્ઞાની થાય છે. તેમને પ્રાપ્ત થયા વિના અધમગતિને પામેછે. ॥૨૦॥ વળી ભાગવત ૧૦ મા સ્કંધ પૂર્વાર્ધના ૧૪ મા અધ્યાયનો ૪ થો શ્લોક.

શ્રેયઃ સ્મૃતિં ભક્તિ મુદસ્યતે વિજો ॥ ક્લિશ્યંતિયે કે

વલ્લ વોધ લલ્લયે ॥ તેષામસૌ ક્લેશલ એવ શિષ્ય

તે ॥ નાન્યદ્યથા સ્થૂલ તુષાવ ઘાતિનાં ॥૪॥

અર્થ. જગત્પિતા અને વેદના પ્રવર્તક જે બ્રહ્માજી તે કહે છે. જે હે પ્રભુ છવનો ઉદ્ધાર કરી તથા આનંદ આપનારી એવી તમારી ભક્તિ ને છાંડીને જે પુરૂષ આત્મબોધ જે બ્રહ્મજ્ઞાન તે પામવાને વાસ્તે ક્લેશ (તપ આદિ સાધન) કરે છે તેને પરિણામે ક્લેશજન હાથ લાગે છે. જેમ ધાન્ય જે ભાત (ચોખા) વગરનાં ડાંગરનાં છોલા (ફેાતરાં) કુટે (ખાંડે) થી તેના હાથમાં છાંસાં પડેછે; પરંતુ ધાન્ય પ્રાપ્ત થતું નથી. તેમ ભક્તિ વિના બ્રહ્મજ્ઞાન નિષ્ફળ છે, ॥૪॥ વળી ભાગવતમાં કહ્યું છે તે ૧ લા સ્કંધના ૫ મા અધ્યાયનો ૧૨ મો શ્લોક અથવા ૧૨ મા સ્કંધના ૧૨મા અધ્યાયનો ૫૧ મો શ્લોક.

નૈષ્કર્મ મપ્ય ચ્યુત ભાવ વર્જિતં ॥

ન શોભતે જ્ઞાન મલં નિરંજનં ॥૫॥

અર્થ. કર્મ સફળતાને આપનારું સંપૂર્ણ એવું જે નિર્ગુણ જ્ઞાન તેનું ભક્તિ વિના નથી શોભતું. ॥ ૫ ॥ દ્વિતીય વાક્યે કરીને એ જણાવ્યું જે પ્રભુને વિશે ભક્તિ વિના બ્રહ્મજ્ઞાન સિદ્ધ થયું તે. પણ તે જ્ઞાને કરીને ભગવતપ્રાપ્તિ થતી નથી, તો એવા વિપરીત જ્ઞાને કરીને ફળ ક્યાંથી થાય. વળી ગીતાહમાં ૭મું અધ્યાયના ૧૪ મા શ્લોકમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

મામેવ યેપ્રપદ્યંતે માયા મેતાં તરંતિતે ॥૧૪॥

અર્થ. હું અર્જુન ને જીવ મારી શરણુ આવે તેજ મારી માયાને તરેખીજીં કોઈતરી શકે નહીં. ॥૧૪॥ વળી જીવને શ્રુતિ સ્મૃતિ વિષે ભગવાનનો અંશ કહ્યો છે. તેથી પણ જીવ સ્વતંત્ર બ્રહ્મ નથી તેને સ્વતંત્ર બ્રહ્મ માને છે. એવા વિપરીત જ્ઞાનથી જ્ઞાનમાર્ગનો નાશ થયો છે. હવે યોગ માર્ગનું ફળ નાશ થયું તે કહિયેછિયે. યોગમાં આઠ સાધન જોઈયે ૧ યમ, ૨ નિયમ, ૩ આસન, ૪ પ્રાણાયામ, ૫ પ્રત્યાહાર, ૬ ધ્યાન, ૭ ધારણા, ૮ સમાધિ. એ આઠ અંગ સાથે સારે યોગનું ફળ સિદ્ધ થાય. પણ આ કળિયુગના જીવ જીવ્હા, ઉપસ્થ (જીભ, મુત્રદાર.) એ બે દંદ્રિયો વશ કરી સક્તા નથી. તે આ આઠ અંગ એક એક મદ્દા કંઈજી છે તે તેનાથી ક્યાંથી અને તેથી યોગનું ફળ નાશ થયું છે.

હવે ઉપાસનામાર્ગ કહિયે છિયે. ઉપાસના એટલે પૂજનમાર્ગ તે તે વિપરીત (ઉલટા) ભાવથી નાશ થયો. એવી રીતે કે પ્રથમ તે ભગવાનના સ્વરૂપ (મૂર્તિ) વિષે એમ જાણે છે ને આતો મૂર્તિ છે, અને ભગવાનનો તો બીજો છે. એવા ભાવથી રામાનુજ, માધ્વાચાર્ય ઈત્યાદિ સંપ્રદાયવાળા પણ દેશાટલમાં ભગવાનના સ્વરૂપને એક કંડિયામાં બંધ કરીને તે કંડિઓ ખુરજી (ઘોડા ઉપર નાખવાના સામાન ભરવાના ખડીયા) માં નાખી તે ખુરજી ઘોડા ઉપર નાખી પોતે તે ઉપર બેસે છે. એ રીતે તેમને ભગવદ્ સ્વરૂપમાં ભગવાનનો ભાવ નહીં સારે મૂર્તિમાં ભગવાન કયમ પધારે, અને પૂજનનું ફળ તેમને ક્યાંથી મળે. વળી બીજી ભગવદ્ સ્વરૂપ આગળ ભોગ ધરે છે. સારે એમ માને છે ને પ્રભુ વાસના માત્રુલે છે આરોગતા નથી. એવી ભાવના કર્યાથી પ્રભુ કયમ આરોજે. વળી સામગ્રીમાંથી ઘોડો ઘોડો એક નાની યાળીમાં ભોગ રશીને પ્રભુ સન્નિધાન દેખાડી આવે છે. અને વચનથી પણ એમ કહે છે કે ઠાકોરજીને ભોગ દેખાડી આવ્યા. એવી એવી વિપરીત ભાવનાથી પૂજન માર્ગનું ફળ નાશ થયું. એ પ્રમાણે જીવોના ઉદ્ધારાર્થે ને સર્વ માર્ગ હતા તે સર્વ આ ઘોર કળિયુગે કરીને નાશ થયા. એવા કાળ વિષે હે

શ્રીકૃષ્ણ તમેજી મમ કહેતાં મને ગતિ કહેતાં આશ્રય થાઓ. આમાં **શ્રીકૃષ્ણ** કહ્યા તે કૃષ્ણ પદ કહેવાનો હેતુ એવો છે ને એ વિપ્રયોગાત્મક

(૧૦)

(વિયોગરૂપી) નામ છે, ને શ્રી મહાપ્રભુજી વિષે સ્વામીનીજી (પતિવ્રત સ્ત્રી) ભાવ છે માટે કેવળ શ્રીકૃષ્ણનીજી પ્રાર્થના કરિયેછિયે. અને ખીજને હેતુ એવો છે જે સ્વામીનીજી સંયુક્ત રસાવિષ્ટ પ્રભુ બિરાજમાન હોય ત્યારે ખીજ રસની પ્રાર્થના પ્રભુની ન કરવી. એ માટે પણ શ્રીકૃષ્ણ પદ કહ્યું છે. આ દશ શ્લોકમાં દશ રસની લીલા છે. પરંતુ તે અંતરંગ ભક્તોને અનુભવ યોગ્ય છે. આ રીતે પહેલા શ્લોકે કરીને કાળ દોષનું વર્ણન કર્યું.

હવે ખીજ શ્લોકે કરીને દેશ દોષ કહિયે છિયે.

મ્લેછાક્રાંતેષુ દેશેષુ પાપૈક નિલયે ષુચ ॥

સત્પીડા વ્યગ્ર લોકેષુ કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમા ॥૨॥

અર્થ, દેશો મ્લેછાએ કરીને આક્રાંત કેહેતાં વ્યાપ્ત છે. તેણે કરીને કેવળ પાપના નિલય કેહેતાં સ્થાન થઈ રહ્યા છે. અને સાધુઓને પીડાએ કરીને લોક વ્યગ્ર કેહેતાં વ્યાકુળ છે એવા દેશમાં શ્રીકૃષ્ણજી અમારી ગતિ થાઓ. ॥૨॥ એ મૂળ શ્લોકનો અર્થ. હવે પ્રમાણ કહિયેછિયે. પદ્મપુરાણે ભાગવત મહાત્મ્યે ૧ લા અધ્યાયનો ૩૩ મો શ્લોક.

આશ્રમા યવનૈ રુદ્ધા સ્તીર્થાનિ સરિતસ્તથા ॥

દેવતા યતનાન્યત્ર દુષ્ટૈર્નષ્ટાનિ ભૂરિશઃ ॥૩૩॥

અર્થ, પવિત્ર દેશ યવન જે મ્લેછાદિકે કરીને રોકાઈ ગયા છે. તીર્થ નદી એના જે દેવતા હતા તે તીર્થમાંથી અંતરધ્યાન થઈ ગયા છે. ક્રિયયુગે કરીને દુષ્ટનાથી સર્વ તીર્થ નાશ થઈ ગયાં છે. અર્થાત દુષ્ટોના વાસ પવિત્ર એવા જે કાશી અયોધ્યાદિક ક્ષેત્ર તેને વિષે થયો. ત્યાં હિંસાદિકપાતક થવા લાગ્યાં. તેથી પવિત્ર દેશ હતા તે પાપનાં સ્થાન થઈ ગયાં. હિંસાપાતકાદિકથી સત્પુરુષોના મનમાં પીડા થવા લાગી તેથી તે મનાં પણ ચિત્ત વ્યગ્ર થયાં. ॥૩૩॥ અને વ્યગ્રચિત્ત હોય તો કાંઈ સાધન બની સકે નહીં. તેથી પવિત્ર દેશમાં રહેથી પણ ફળસિદ્ધિ થતી નથી. એક શ્રી કૃષ્ણના આશ્રયથીજ ગતિ છે. વળી ભાગવતમાં કહ્યું છે તે ૧૨ મા સ્કંધના ૩ અધ્યાયનો ૪૦ મો શ્લોક.

પુંસાન્કલિ કૃતાન્દોષાન્ દ્રવ્ય દેશાત્મ સંભવાન્ ॥

सर्वान्हरति चित्तस्थो जगवान् पुरुषोत्तमः ॥४०॥

અર્થ, પુરુષોત્તમે કળિયુગે કરીને દ્રવ્ય, દેશ અને દેહથી થયા જે દોષ તે સર્વે દોષ ભગવદીના -હૃદય વિષે બિરાજમાન ભગવાન પરબ્રુહ્મ ઐશ્વર્ય યુક્ત જે પુરુષોત્તમ છે તેજ દૂર કરે છે. ॥૪૦॥

હવે ધર્મ વાદી આશંકા કરશે કે વેદ વિષે કંઈ છે જે ભગવાન તો સર્વે પ્રાણિ માત્રના -હૃદય વિષે બિરાજમાન છે. તેથી પવિત્ર દેશમાં રહ્યાથી સુર (દેવતા), અસુર (દૈત્ય વગેરે) સર્વને ફળ આપશે. શ્રીકૃષ્ણનો આશ્રય કર્યાથી શું વિશેષ ફળ છે? તેનું સમાધાન કહિયેછિયે. શ્રી ગીતાછમાં કહ્યું છે તે નવમા અધ્યાયનો ૨૯ મો શ્લોક.

समोहं सर्वं जूतेषु नमो द्वेष्योस्तिन प्रियः ॥

येभजन्ति तुमां जत्तया मयितेतेषुचाप्यहं ॥૨૯॥

અર્થ, હું અઅર્ગુન સર્વ પ્રાણિ મને સમાન છે. મને કોઈ દ્રવી નથી અને પ્રિય પણ નથી. પરંતુ તેમાં જે પ્રાણિ મને સ્નેહે કરીને ભજે છે, તેના -હૃદય વિષે હું પ્રગટ બિરાજીશું. અને તે મારે વિષે રહે છે. ॥ ૨૯ ॥

આથી કરીને ભગવાને એમ જણાવ્યું કે પોતે ભક્તના -હૃદય વિષે સ્વસ્વરૂપ પ્રગટ કરીને બિરાજમાન છે. અને અભક્તના -હૃદય વિષે અંતરહિત બિરાજમાન છે. જેમ અરણીના કાષ્ટ વિષે અગ્નિ રહ્યો છે. પરંતુ તે અગ્નિ કાષ્ટને બાળી સક્તો નથી. એજ અરણીના કાષ્ટને બીજા કાષ્ટ સાથે બહારથી મંથન (એક બીજા સાથે ઘસવું) કરે સારે અંદરનો અગ્નિ બહાર પ્રગટ થઈને તે કાષ્ટને બાળીને અગ્નિ તુલ્ય કરે. તેમજ સર્વનું -હૃદય વિષે ભગવાન છે. પરંતુ ભજન સ્મરણ દ્વારા બહારથી મંથન કરે સારે અંદરથી ભગવાન પોતાનું સ્વસ્વરૂપ પ્રગટ કરી આ જીવનો દોષ બાળી તેનો ઉદ્ધાર કરે. ભજન સ્મરણ રૂપી બહારના મંથન વડે ભગવાન જીવના -હૃદય વિષે પ્રગટ નહીં થાય. વળી એ વિષે ભાગવતમાં ૨ જ સ્કંધના ૮ મા અધ્યાયના ૪ થા શ્લોકમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

श्रण्वतः श्रद्धया नित्यं ग्रणंतश्च विचेष्टितं ॥

काळेन नाति दीर्घेण जगवान् विज्ञते हृदि ॥૪॥

(૧૨)

અર્થ. શ્રદ્ધાએ કરીને જીવ નિત્ય ભગવાનના ગુણાનુવાદ શ્રવણ કરે તથા ભગવાનનું સેવન કરે, એ પ્રમાણે ઘણા કાળ કરેથી ભગવાન તેના ન્દદ્ય વિષે પ્રવેશ કરે છે. ॥૪૪॥ વળી ભાગવતમાં કહ્યું છે તે ૧૨ મા સ્કંધના ૧૨ મા અધ્યાયનો ૪૭ મો શ્લોક.

**સંકીર્ત્યમાનો ભગવાનનંતઃ ॥ શ્રુતાનુભાવો વ્યસનંહિ
પુંસાં ॥ પ્રવિશ્ય ચિત્તં વિધુનોત્ય શેષં ॥ યથા તમોર્કો
ભૂવિ વાતિવાતઃ ॥૪૭॥**

અર્થ. અનંત મહાત્મ્ય એવા ને ભગવાન તેમનું જીવ કીર્તન કરે, અનુભવમાં આવે તથા વ્યસનાવસ્થા જીવની પ્રભુમાં જ્યારે થાય, ત્યારે પ્રભુ જીવના ચિત્ત (ન્દદ્ય) વિષે પ્રવેશ કરીને તેનાં સંપૂર્ણ પાપ બાળી નાખે. નેમ સૂર્યનો પ્રકાશ થયેથી સંપૂર્ણ અંધકાર દૂર થાય છે. ॥૪૭॥

આ ને શ્લોકે કરીને એમ જાણાવ્યું ને ભજન સ્મરણ દ્વારાએ જીવના ન્દદ્ય વિષે પ્રભુ પ્રવેશ કરે છે. બીજા પ્રકારથી નહીં એ સિદ્ધ થયું.

આ રીતે આ ગ્રંથના બીજા શ્લોકમાં દેશ દોષ અને ભગવાનની ભક્તિ વર્ણન કરી. હવે તીર્થ ને ગંગાદિક તે પણ કથિકાળે કરીને દોષ યુક્ત છે તે મૂળના ત્રીજા શ્લોકે કરીને કહિયેછિયે.

**ગંગાદિ તીર્થ વર્યેષુ દુષ્ટૈરેવા વૃતે પ્વિહ ॥
તિરોહિતાધિ દૈવેષુ કૃષ્ણ એવ ગતિ મમ ॥૩॥**

અર્થ. ગંગાદિક ને શ્રેષ્ઠ તીર્થ છે તે પણ દુષ્ટ ને પાપી તેણે કરીને આશ્રન કહેતાં ઘેરેલાં છે. તેથી તે તીર્થોના આધિદેવિક દેવનું પણ સાંથી અંતરધ્યાન થઈ ગયા છે. એવા સમયમાં હે શ્રીકૃષ્ણ તમેજી મને આશ્રય દો. ॥૩॥ એ મૂળ શ્લોકનો અર્થ હવે પ્રમાણ સહિત કહિયે છિયે.

શ્રી ભાગવતમાં ૯ મા સ્કંધના ૯ મા અધ્યાયમાં ભગીરથ અને ગંગાજીનો સંવાદ છે તે શ્લોક ૫-૬

**કિંચાહં નમુવં યાસ્યે નરામય્યા મૃજંત્યયં ॥
મૃજામિ તદયં કુત્ર રાજંસ્તત્ર વિચિંત્યતાં ॥૫॥**

સાધવો ન્યાસિનઃ શાંતા બ્રહ્મિષ્ઠા લોક પાવનાઃ ॥

હરં ત્યઘં તેંગસંગા તેષ્વાસ્તે હ્યઘભિદ્ધરિઃ ॥૬॥

અર્થ. શ્રી ગંગાજી કહે છે હું રાજા ભગીરથ આ ભરતખંડને વિષે દુષ્ટ પાપ કર્મવાળા પુરુષો ધણા છે. તે પાપી બ્રાહ્મી મારે વિષે પાપને ધ્રુવે વાંસ્તે હું પૃથ્વી ઉપર નહીં આવું. તે પાપને હું ક્યાંથી શુદ્ધ કરું તે તું વિચાર્ય, હું આધિદૈવિક રૂપે એવા પાપીઓનો સ્પર્શ નહીં કરું. ૥૫૫૥ તે ઉપર ભગીરથ રાજા શ્રી ગંગાજીને કહે છે. સાધુજનો, ત્યાગિયો (ફળની ઈચ્છા નથી જેમને એવા), શાંત સ્વભાવવાળા, અક્ષનિષ્ઠ, જે વળી લોકને પવિત્ર કરે એવા ભગવદ્વિયોનો અંગ સ્પર્શ થાય તો પાપનાશ પામે. કારણ કે તેમના હૃદયને વિષે પાપને છેદે એવા હરિ જે ભગવાન તે બિરાજમાન છે. ૥૬૥ આજના સમયમાં એવા ભગવદ્વિયોનો સંગ ગયો તેથી તીર્થોના દેવતા આધિદૈવિક રૂપે તિરોધાન થયા છે. અર્થાત્ અભક્ત જે પાપી જ્યારે તીર્થમાં સ્નાન કરવા જાય છે તેને આવ્યો જાણીને તીર્થના દેવતા ત્યાંથી નીકળી જાય છે. ત્યારે કોરા જળમાં સ્નાન કરી તે બહિર્ગુણ થાય છે. તેથી તીર્થના સ્નાનનું ફળ અભક્તને નથી થતું. અને ભક્ત જ્યારે સ્નાન કરવા આવે છે ત્યારે તેને તીર્થના સ્નાનનું ફળ થાય છે. વળી ભક્તને ફળની ઇચ્છા નહીં; તે તે તીર્થ પવિત્ર કરવાને પધારે છે. વળી શ્રી ભાગવતના ૫ મા સ્કંધના ૧૮ મા અધ્યાયનો ૧૫ મો શ્લોક.—

यस्यास्ति जक्ति र्जगवत्य किंचना सर्वैर्गुणै स्तत्र
समासतेसुराः ॥ हराव जक्तस्य कुतोमहद्गुणा
मनोरथे नासति धावतोबहिः ॥ १५॥

અર્થ. જે જીવની નિષ્કામ ભક્તિ પ્રભુમાં છે. તે જીવને સર્વ દેવ માણ ફળ આપવાને અનુકૂળ થાય છે. હરિથી વિમુખ જે જીવ છે તેને મ્હોટાના ગુણ ક્યાંહાંથી મળે. તે જીવ ખોટા મનોરથે કરીને બાહાર દોડતો ફરે તોપણ તેને કાંઈ ફળ મળે નહીં. અર્થાત્ સર્વ ફળ આપવાને એક પ્રભુનો આશ્રય જ મુખ્ય છે. ॥ ૧૫ ॥ આ શ્લોકે કરીને તીર્થ દોષ સહિત છે તે કહ્યું. હવે કળિયુગમાં ધર્મનું આચરણ કરવાવાળા જે

(૧૪)

આશીષે તે મુળના ૪ થા શ્લોકે કરીને કહિયે છિયે.

અહંકાર વિમૂઢેષુ સત્સુ પાપાનુ વર્તિષુ ॥

લાભ પુજાર્થ યત્નેષુ કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥૪॥

અર્થ. જે સત્પુરુષ કહેવાયછે તે પણ અહંકારે કરીને વિમૂઢન્યાયછે, વિવેક રહિત છે તેથી તે સદા પાપન કરે છે. લાભને વાસ્તે તથા પૂજાર્થ કહેતાં સત્કારને વાસ્તે પ્રયત્ન કરેછે. સ્વધર્મ રહિત છે. એવા સમય વિશે શ્રીકૃષ્ણનું આમારી ગતિ થાય. ॥૪॥ એ મૂળ શ્લોકનો અર્થ. હવે ભાવાર્થ કહિયે છિયે.

કળિયુગમાં જે સત્પુરુષ કહેવાય છે તેનું વિશેષે કરીને મૂર્ખ છે, વિવેક રહિત છે. કેમ જે આ યુગમાં તમોગુણને મુખ્યતા છે. તેથી તમોગુણ પ્રેરિત જે શાસ્ત્ર તેની પ્રવર્તિ વિશેષ છે. તે વિશે પદ્મપુરાણના ઉત્તરખંડમાં કહ્યું છે કે દૈત્યો જ્યારે વેદ માર્ગમાં પ્રવર્ત થયા ત્યારે દેવતાઓથી વિશેષ સાધન કરવા લાગ્યા. અને વરદાન પામીને દેવતાઓને દુઃખ દેવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે દેવતાઓને દુઃખી બાળીને શ્રીભગવાને શ્રી મહાદેવજીને કૈલાશમાં સિદ્ધ વડ નીચે સમાધિમાં આગ્રા કરી તે શ્લોક.—

ત્વંચરુદ્ર મહાબાહો મોહનાર્થ સુર દ્વિષાં ॥ પાષંડાચરણં

ધર્મ કુરુષ્વ સુરસત્તમ ॥૧॥ તથા પાશુપતં શાસ્ત્રં ત્વમેવ

કુરુસત્તમ ॥ કંકાલ શૈવ પાષંડ માહા શૈવાદિ ભેદતઃ

॥૨॥ અવલક્ષ્યમતં સમ્યક્ વેદ બાહ્યા દ્વિર્જાધમાઃ ॥

ભસ્માસ્થિ ધારિણઃ સર્વે ભવિષ્યંતિ નસંશયઃ ॥૩॥

અર્થ. હે રુદ્ર, હે દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ, હે મોટા સામર્થ્ય વાળા, તમે દૈત્યોને મોહ કરવાને વાસ્તે પાપાંડ ધર્મનું આચરણ કરો. ॥૧॥ પાશુપત, કંકાળ, શૈવ, મહાશૈવ, એ શાસ્ત્ર તમે કરો. ॥૨॥ એ શાસ્ત્ર જે બ્રાહ્મણ રૂડે પ્રકારે જોશે તે વેદથી વિરુદ્ધ આચરણ કરશે, ભસ્મ, અસ્થિ (હાડકા) ને ધારણ કરશે, મારાથી વિમુખ થશે, એમાં સંશય નથી. ॥૩॥

વળી ભાગવત ચતુર્થ સ્કંધના ખીજા અધ્યાયમાં સર્વ ઋષિઓમાં મોટા ઋષિભૃગ્વાદિક જે ભગવાનની વિભૂતિ છે. તેમણે શ્રી મહાદેવજીને આપ દીધો છે તે શ્લોક ૨૬-૨૭-૨૮

તસ્યૈવં દદતઃ શાપં શ્રુત્વાદ્વિજ કુઠાયવૈ ॥ ભૃગુઃ પ્રત્ય
સૃજઞ્છાપં બ્રહ્મ દંડં દુરત્યયં ॥૨૬॥ ભવવ્રત ધરાયેચ
યેચતાન્ સમનુવ્રતાઃ ॥ પાશંડિ નસ્તે ભવંતુ સઞ્છાસ્ત્ર
પરિપંથિનઃ ॥૨૭॥ નષ્ટ શૌચા મૂઢાધિયો જટા ભસ્માસ્થિ
ધારિણઃ ॥ વિશંતુ શિવદીક્ષાયાં ચ ત્રદૈવં સુરાસવન્ ॥૨૮॥

અર્થ. બ્રાહ્મણને દંડ દેવા ફરી તેનું નિવારણ ન થાય એવો ભૃગ્વાદિક પ્રત્યે શ્રી મહાદેવજીના ગણ નંદિશ્વરે આપ દીધો. તે બ્રાહ્મણના કુળને આપ સાંભળીને શ્રી મહાદેવજી પ્રત્યે ભૃગ્વાદિકે આપ દીધો. ॥૨૬॥ શિવજીનું વ્રત ધારણ કરનારા અને તેને અનુસરીને રહે છે તે પાપંડી થાઓ. સત્શાસ્ત્ર જે વેદ, ગીતા, ભાગવત તેનાથી વિમુખ થાઓ. ॥૨૭॥ મૂઢ બુદ્ધિવાળા, બટા, ભસ્મ, અસ્થી ધારણ કરનારા, ક્રિયાચાર રહિત, અને જ્યાંહાં મુખ્ય કરીને મદિરાપાન છે જેમાં એવા શૈવી દીક્ષાવાળા થાઓ. ॥૨૮॥ એ આપ સર્વ બ્રાહ્મણ અને ભૃગુઋષિયે મળીને દીધો. તે ભૃગુઋષિ કેવા છે તે વિષે ગીતાજીમાં ભગવાને અર્જુન પ્રત્યે કહ્યું છે તે દશમા અધ્યાયનો ૨૪ મો તથા ભાગવતમાં ઉદ્ધવજી પ્રત્યે કહ્યું છે તે ૧૧ મા સ્કંધના ૧૬ મા અધ્યાયનો ૧૪ મો શ્લોક.

મહર્ષિણાં ભૃગુરહં ॥ इति वाक्यात् ॥૧૪॥

અર્થ. મોટા ઋષિઓમાં ભૃગુઋષિ છે તે માટે સ્વરૂપ છે. ॥૧૪॥ તે માટે તેમને આપ આપેલો વ્યર્થ ન જાય એમ શાસ્ત્ર કહે છે. તે માટે શિવજીએ અગ્નિપુરાણમાં મારણ, મોહન, ઉચ્ચાટન, વશીકરણના અનેક મંત્ર તંત્ર, ઔષધ કહ્યાં છે. તથા ૫૬ તંત્ર કહ્યા છે. તે મારગમાં ઘણા બ્રાહ્મણ પ્રવર્ત થયા. પોતે પણ શંકરાચાર્ય થઇને શૈવ મારગ પ્રગટ કર્યો છે. તે મારગનું એ શૈવી બ્રાહ્મણ આચરણ કરતા થયા. તેથી સત્શાસ્ત્રમાં તેમને

વિશ્વાસ નથી. તે સર્વ શાસ્ત્ર જુદાં માને છે. ઉપાસના, કર્મકાંડ મિથ્યા માને છે. તે સાર મિતાક્ષરાના આઠમા અધ્યાયમાં પાશુપત, શીખીને અડવાથી વસ્ત્ર સહિત સ્નાન કરવા લખ્યું છે તે શ્લોક.

**જૈવાન્ પાશુપતાન્ સ્પૃષ્ટા લોકાયાંતિચ નાસ્તિકાન્ ॥
વિકર્મસ્થાન્ દ્વિજાન્ ગુદ્રાન્ સવાસા જઝમાવિશીત્ ॥**

અર્થ. જૈવી, પાશુપત, સેવડા, જૈનમારગી, કર્મ ન કરતો હોય એવો બ્રાહ્મણ, શૂદ્ર (બીલ, યવન ઈત્યાદિક) ને અડતાં વસ્ત્ર સહિત સ્નાન કરવું પડે. ॥ એમ ધર્મ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. તેથી એવા બ્રાહ્મણ કૃત્રિયુગમાં પ્રગટ થયા. ને તે શક્તિ મારગમાં પ્રવર્તે થયા. જે મારગમાં મદિરાપાન, અ-ભક્ષાભક્ષ (ન ખાવાનું ખાવું) કરે છે. મારે શ્રી ગીતાજીમાં ૧૭ મા અધ્યાયના ૪ થા શ્લોકમાં ભગવાને અર્જુન પ્રત્યે કહ્યું છે. તે શ્લોક.

યજંતે સાત્વિકા દેવાન્ યક્ષરક્ષાંસિ રાજસાઃ ॥

પ્રેતાન્ ભૂત ગણાન્ શ્રાન્યે યજંતે તામસા જનાઃ ॥૪॥

અર્થ. સાત્વિક પ્રાણિ, છે તે સાત્વિકદેવ જે વિષ્ણુ, નારાયણ તેમની ઉપાસના કરે છે. રાજસી જીવ યક્ષ, રાક્ષસ એમની ઉપાસના કરે છે. તામસી જીવ ભૂત, પ્રેત, ગણુની અને ખીજા ભૂટ દેવની ઉપાસના કરે છે. ॥૪॥ વળી ભાગવતમાં દરમરકધના અઠ્યાશીમા અધ્યાયમાં કહ્યું છે તે શ્લોક ૩-૫ મો.

શિવઃ શક્તિયુતઃ શશ્વન્ ત્રિલિંગો ગુણ સંવૃતઃ ॥

વૈકારિક સૈજસશ્ચ તામસ શ્વેત્યહં ત્રિધા ॥ ૩ ॥

હરિર્હિ નિર્ગુણઃ સાક્ષાત્ પુરુષઃ પ્રકૃતેઃ પરઃ ॥

સસર્વ દ્વગુપદ્વષ્ટા તંભજ ત્રિર્ગુણો ભવેત્ ॥૫॥

અર્થ. શિવ શક્તિ યુક્ત છે, તેથી વૈકારિક (સાત્વિક), તૈજસ (રાજસ), અને તામસ એ ત્રણ ગુણ સહિત છે. તેથી તેમની દ્વારા શૈક્ષિક ભોગ જે દ્રવ્યદિક તે મળે છે. ॥૩॥ અને વિષ્ણુ છે તે નિર્ગુ-

ણ છે, અને પ્રકૃતિથી બુદ્ધ છે, અને સર્વના નેત્રથી અગોચર (ન દેખાય એવા) છે, તેમને બન્નેથી નિર્ગુણ થાય છે. ॥૫॥ વળી ભાગવત પ્રથમ સ્કંધના ૨ અધ્યાયના ૨૩ માં શ્લોકમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

**સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ પ્રકૃતેર્ગણાસ્તૈ૥ યત્કઃ પરઃપુરુષ
 એકઃ હ્રાસ્યધત્તે ॥ સ્થિત્યાદયે હરિ વિરંચિહરેતિ
 સંજ્ઞાઃ ॥ શ્રેયાંસિ તત્ર સ્વલુ સત્ત્વ તનોર્નૃનાંસ્યુઃ ॥૨૩॥**

અર્થ. સત્ત્વ, રજઃ, અને તમ એ ત્રણ ગુણ માયાના છે. તે ગુણ યુક્ત ને પુરુષ (વિષ્ણુ, શિવ, બ્રહ્મા) તે આ જગતની એકા (ઉત્પત્તિ, પ્રલયાદિક) કરે છે. તેમાં મોક્ષ તો વિષ્ણુ (સત્ત્વગુણી) થી થાય છે. અને દ્રવ્યાદિક વૈભવ શિવ (તમો ગુણી), બ્રહ્મા (રજોગુણી) થી થાય છે. ॥૨૩॥ એ ઇત્યાદિક વાક્યે કરીને કળિયુગના બ્રાહ્મણ દ્રવ્યાદિકના લોભને અર્થે બીજા દેવની ઉપાસનામાં પ્રવર્તે થયા. શક્તિ મતમાં પ્રવર્તે થયા તેથી તેમની રતિ કેહેતાં આશક્તિ સદા પાપમાં રહે છે. અહંકારે કરીને પોતાને પરિત માને છે. તેથી કેવળ લોકિકમાં પ્રતિધાને અર્થ તેમનો ચલ છે. મોક્ષને અર્થે ચલ નથી, તેથી હે શ્રીકૃષ્ણ તમારા આશ્રયથીજ સર્વ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રમાણે ધર્મના આચરણ કરતાં દોષ સહિત કહ્યા. હવે વેદના મંત્રનું ફળ થતું નથી તેનું કારણ મૂળના ૫ માં શ્લોકે કહિયે છિયે.

અપરિ જ્ઞાન નષ્ટેષુ મંત્રેષ્વ વ્રત યોગિષુ ॥

તિરોહિતાર્થ દેવેષુ કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥૫॥

અર્થ. વૈદિક, તાંત્રિક મંત્ર છે તે તો જ્યારે બ્રહ્મચર્યાદિક વ્રત પૂર્વક તથા જ્ઞાન પૂર્વક ધારણ કરે ત્યારેજ ફળ દેશે. ને આ સમયમાં અર્થજ્ઞાન, બ્રહ્મચર્યાદિક વ્રતનો સંયોગ કોઈમાં છે નહીં તેથી મંત્રના અર્થ તથા દેવતા તિરોધાન થયા છે. મંત્ર નાશ પામ્યા સરખા થયાથી ફળ કેમ થાય. એવા સમયમાં હે શ્રીકૃષ્ણ તમારો આશ્રય અમને યા-ઓ. ॥૫॥ એ મૂળ શ્લોકનો અર્થ હવે ભાવાર્થ કહિયેછિયે. આગળના શ્લોકમાં કર્તા દોષ સહિત કહ્યા. એવા વેદ વિરુદ્ધ બ્રાહ્મણથી વેદના દેવતા

તિરેધાન થયા. અને બ્રાહ્મણોએ પણ વેદનો પાઠ તથા અર્થ જ્ઞાનનું પ્રયત્ન છોડી દીધું છે. તેથી અર્થજ્ઞાન નાશ થયું. તે વિષે શિક્ષામાં કહ્યું છે તે શ્લોક

મંત્રોહીનઃસ્વરતો વર્ણતોવામિથ્યા પ્રયુક્તોનતમર્થમાહ।

સવાગ્વજ્ઞો યજમાનં હિનસ્તિ યથેદ્રશત્રુઃસ્વરતોપરાધાત્

અર્થ. સ્વર અથવા વર્ણના જ્ઞાન વગર જે વેદના મંત્રનો પ્રયોગ કરે તો તેની વાણિ વજ્ર થઈને યજમાનનો લક્ષ્મી સહિત નાશ કરે. કેવી રીતે કે ત્વષ્ટાએ “ઈદ્રનો શત્રુ એટલે ઈદ્રને મારે એવો શત્રુ” પ્રગટ થવાનું કહીને મંત્ર બધિ અગ્નિમાં આહુતિ આપી. તે મંત્ર સ્વરહીન બણાવાથી “ઈદ્ર છે શત્રુ જેનો એટલે ઈદ્ર જેને મારે એવો” પ્રગટ થાઓ એવો અર્થ તે મંત્રનો થઈ ગયો. તેથી સુલટાનું ઉલટું થયું ઈદ્રને મારનાર બદલે ઈદ્ર મારે એવો વૃત્તાસુર પ્રગટ થયો અને તેને ઈદ્રે માર્યો. તે વાત ભાગવતમાં પ્રસિદ્ધ છે. ॥ આ પ્રમાણે સત્યુગમાં ઉલટું થયું તો કળિયુગમાં થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય. આથી આ કાળમાં મંત્રાદિક સર્વ પદાર્થને ભગવદ્ નામ શુદ્ધ કરે છે. તે વિષે શ્રી ભાગવતમાં ૮ મા સ્કંધના ૨૩ અધ્યાયના ૧૫ મા શ્લોકમાં શુક્લાચાર્યજીએ ભગવાન પ્રત્યે કહ્યું છે તે શ્લોક.

મંત્રતસ્તંત્ર તરિછદ્રં દેશ કાઢાર્હ વસ્તુતઃ ॥

સર્વ કરોતિ નિરિછદ્રં નામસંકીર્તન સ્તવ ॥૧૫॥

અર્થ. મંત્ર, તંત્ર, દેશ, કાળ, એ સર્વ વસ્તુ દોષ સહિત છે. એ સર્વને તમારું નામ નિર્દોષ કરે છે. ॥૧૫॥ તેથીજ કર્મોદિક પૂર્ણ થવાને સારૂ યજ્ઞની પૂર્ણાહુતી કરતી વખત ભગવાનની સ્તુતિ કરે છે, તે માટે આશ્રય પ્રભુનો મુખ્ય છે. અને આ સમયમાં બ્રહ્મચર્ય વ્રત, યોગ પણ કોઈમાં રહ્યા નથી એ વિષે શ્રી ભાગવતના ૬ મા સ્કંધના ૧૯ા અધ્યાયના ૧૨ મા શ્લોકની ટીકામાં શ્રીધરજીએ બ્રહ્મચર્યથી વિપરીત આઠ અંગ કહ્યાં છે તે શ્લોક.

**સ્મરણં કીર્તનં કેલિ પ્રેક્ષણં ગુહ્યભાષણં ॥ સંકલ્પોઽધ્યવસા
યશ્ચ ક્રિયા નિવૃત્તિરેવચ ॥૧॥** એતન્મૈથુન મષ્ટાંગં પ્રવદંતિ

મનીષિણઃ વિપરીતં બ્રહ્મચર્ય મેતદેવાષ્ટ લક્ષણં ॥૨॥

અર્થ. ૧ વિપયનું મનમાં સ્મરણ, ૨ મોટેથી ઉચ્ચાર, ૩ સ્ત્રિસંગ, ૪ આંગેથી વિષય દ્રષ્ટિથી જોવું, ૫ એકાંત સ્ત્રિની સંગે ભાષણ કરવું, ૬ મનમાં કદપના કરવી, ૭ વિપયનું ધ્યાન, ૮ તેના આનંદમાં મગ્ન રહેવું, ॥૧॥ એ મૈથુનનાં આઠ અંગ મૈથુન બરાબર છે એવું પડિતો કહે છે. તે સર્વનો ત્યાગ કરી રહેવું તેજ બ્રહ્મચર્ય વ્રત. ॥૨॥ પણ આ સમયમાં તો સર્વ ઉપસ્થ (લિંગ) ઈંદ્રિયે વસ્ય છે તેથી વેદ મંત્ર કૃણ રૂપ થતા નથી. માત્ર એક હરિનો આશ્રય આ સમયમાં કૃણ રૂપ છે. હવે અનેક પ્રકારના વિવાદે કરીને સર્વ કર્મ અને વ્રત નાશ થયાં તે મૂળના છઠા શ્લોકે કરીને કહિયે છિયે.

નાના વાદ વિનષ્ટેષુ સર્વ કર્મ વ્રતાદિષુ ॥

પાપંડૈક પ્રયત્નેષુ કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥૬॥

અર્થ. નાના પ્રકારના મનના વિવાદે કરીને યજ્ઞાદિકર્મ તથા વ્રતાદિ સર્વ નાશ થઈ ગયા છે. તથા વેદ વિરુદ્ધ મારગ તે પાપંડુ મારગ કેવાય તેમાં સર્વનો પ્રયત્ન જોવામાં આવે છે. એવી અવસ્થામાં શ્રીકૃષ્ણ અમારી ગતિ યાઓ. ॥૬॥ એ મૂળ શ્લોકનો અર્થ કહ્યા હવે ભાવાર્થ કહિયે છિયે. અનેક મતના ને અનેક તરેના જુદા જુદા વાદથી આ કળિયુગમાં સર્વ કર્મ નાશ થયાં. જે કાર્યમાં કૃતિ (ક્રિયા) રહી છે. તેનું નામ કર્મ, તે સર્વ કર્મ ભગવત પ્રાપ્તિને અર્થે શાસ્ત્રમાં નિરૂપણ કર્યાં છે. છતાં કોઈ એવી આશંકા કરશે કે શાસ્ત્ર સર્વને પ્રમાણ છે અને તે એક વેદવ્યાસજી કૃત છે ત્યારે એ જુદા જુદા વાદ કેમ થયા ? તેનું સમાધાન કહિયે છિયે. શ્રી ગીતાજીના ૨ અધ્યાયનો ૪૫ મો શ્લોક.

ત્રૈગુણ્ય વિષયા વેદા નિસ્ત્રૈગુણ્યો ભવાર્જુન ॥૪૫॥

અર્થ. શ્રીકૃષ્ણ કહેછે હે અર્જુન વેદ છે તે ત્રિગુણાત્મક (સત્, રજ, તમ) છે તું ગુણ રહિત થા. ॥ ૪૫ ॥ વળી શ્રી ગીતાજીના ૧૫ મા અધ્યાયનો ૧૫ મો શ્લોક.

વેદૈશ્વ સર્વે રહમેવ વેદો વેદાંતઃ રુદ્ધેદ વિદેવચાહં ॥૧૫॥

અર્થ. સર્વ વેદે કરીને હું જાણવા યોગ્ય છું. આ વેદનો કર્તા હું છું. તથા વેદનો જાણનાર પણ હું છું. ॥૧૫॥ વળી પુરાણ પણ ત્રિગુણાત્મક છે તે વિષે કૂર્મ પુરાણમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

માત્સ્યંકૂર્મ તથાલિંગં શૈવં સ્કાંદં તથૈવચ ॥ આગ્રેયંચ
ષડૈતાનિ તામસાનિ નિબોધમે ॥ ૧ ॥ વૈષ્ણવં નારદીયંચ
તથા ભાગવતં શુભં ॥ ગારુડંચ તથા પાદમ્યં વારાહં
શુભ દર્શને ॥ ૨ ॥ સાત્ત્વિકાની પુરાણાનિ વિશેષેણ
શુભાનિવૈ ॥ બ્રહ્માંડં બ્રહ્મવૈવર્ત્તં માર્કંડેયં તથૈવચ
॥ ૩ ॥ ભવિષ્યં વામનં બ્રાહ્મ્યં રાજસાનિ નિબોધમે ॥
સાત્ત્વિકા મોક્ષદા પ્રોક્તા રાજસા સ્વર્ગદા શુભાઃ
॥ ૪ ॥ તથૈવ તામસા દેવી નિરય પ્રાપ્તિ હેતવઃ ॥
તથૈવ સ્મૃતયઃ પ્રોક્તા ઋષિભિ સ્ત્રિગુણાત્મિકા ॥ ૫ ॥

અર્થ. ૧ મત્સ્ય, ૨ કૂર્મ, ૩ લિંગ, ૪ શિવ, ૫ સ્કાંદ ૬ અગ્નિ એ છ પુરાણ તામસી છે. ॥ ૧ ॥ ૧ વિષ્ણુ, ૨ નારદ, ૩ ભાગવત, ૪ ગરુડ, ૫ પદ્મ, ૬ વારાહ એ છ પુરાણ ॥ ૨ ॥ સાત્ત્વિક છે. અને વિશેષે શુભ કરનારાં છે. ૧ બ્રહ્માંડ, ૨ બ્રહ્મવૈવર્ત, ૩ માર્કંડેય, ॥ ૩ ॥ ૪ ભવિષ્ય, ૫ વામન, ૬ બ્રહ્મ એ છ પુરાણ રાજસી છે. એ ૧૮ પુરાણમાં ૬ પુરાણ સાત્ત્વિક છે. તેમાં સાત્ત્વિક દેવ જે શ્રી હાકારજી તેમનું વર્ણન છે, તેમાં જે સાધન કહ્યાં છે તેથી જીવનો મોક્ષ થાય છે. અને ભગવત પ્રાપ્તિ થાય છે. બીજાં ૬ પુરાણ જે રાજસી છે તેમાં ભગવાનના અંશાવતાર તથા દેવતાઓનું વર્ણન છે. તેમાં જે સાધન કહ્યાં છે તેથી બ્રહ્મ લોક તથા સ્વર્ગ લોક મળે પણ પુણ્ય ક્ષીણ થયે ફરી તે જીવનો પ્રધ્વીમાં જન્મ થાય. ॥ ૪ ॥ બીજાં ૬ પુરાણ જે તામસી છે. તેમાં શિવ, શક્તિ, ગણપતિ, રુદ્રાદિકનું વર્ણન છે. તેની ઉપાસનાથી પાતાળ સુધી જીવ જાય અને ફરી પાછો પૃથ્વીમાં જન્મે છે. અને પાપ યુક્ત કર્મનું આચ-

રણુ કરે તો નર્કમાં જાય. જેમ શક્તિ (દેવી) ઉપાસનામાં અભક્ષાભક્ષ (ન ખાવાનું ખાવું) તથા મદીરાપાન (દારૂ પીવો) બ્રાહ્મણુ કરેછે. એ રીતે પુરાણુ ત્રિગુણાત્મક છે. તેમજ ઋષિયોએ કરેલી સ્મૃતિયો પણ ત્રિગુણાત્મક છે. ૥૫૫ આ રીતે વેદ, પુરાણુ સ્મૃતિ એ સર્વ ત્રિગુણાત્મક છે. તેમાં ઉપાસના તથા સાધન ફળછે તે પણ ત્રિગુણાત્મક છે. તેથી તેમની ઉપાસનાથી જીવને વારંવાર જન્મ મરણુ છુટતું નથી. અને પ્રભુની ઉપાસના છે તે નિર્ગુણ છે. તેના સાધન ફળ પણ નિર્ગુણ છે. ને જીવને મોક્ષ તો નિર્ગુણ થયેથી થાય છે. ત્રિગુણાત્મક દેવોની ઉપાસનાથી થતો નથી. આ સિદ્ધાંત શ્રી ઠાકારજીએ વેદ પુરાણુમાં જણાવ્યો છે. ને અન્ય દેવતાના ઉપાસિક જે જીવ છે તે શાસ્ત્રનો હારદ સમજ્યા વિના નિર્ગુણની ઉપાસનામાં નાના પ્રકારના સિદ્ધાંત મેળવે છે. તેથી અનેક મતવાળા જુદી જુદી તરેહના વિવાદ કરે છે. એ નાના પ્રકારના મતના વિવાદ થવાનું કારણ કહું. હવે વાદી આશંકા કરશે કે આ ત્રિગુણાત્મક • શાસ્ત્ર પ્રભુએ ક્યમ પ્રગટ કર્યાં અને એકજ નિર્ગુણ શાસ્ત્ર પ્રભુએ ક્યમ પ્રગટ ન કર્યું ? તેનું સમાધાન કહિયે છિયે. જે સમયે પ્રભુએ બ્રહ્માંડ ઉત્પન્ન કરવાંની ઈચ્છા કરી તે સમયે જીવોમાં ત્રણ ગુણ માયાના મૂક્યા. કોષમાં સાત્વિક, કોષમાં રાજસ, કોષમાં તામસ અને કોષમાં પોતે નિર્ગુણ એ ચાર પ્રકારના જીવ અને દેવ પ્રગટ કર્યા. તે તે ગુણે કરીને એ જીવ તે તે કાર્યના ગુણમાં પ્રવર્તે થયા. તેણે કરીને કર્મનાં મૂળ બધાયાં. તે કર્મ બધને કરીને સૃષ્ટિ દેલાઈ. તે ૧૪ લોક ૬ વૈકુંઠ સુધી. જીવે નીચે જવા લાગી. સર્વ લોકમાં વસતી થઈ, આ રીતિયે વિચિત્ર રમણુ પોતે પ્રગટ કર્યું છે તે વિષે ભાગવતમાં કહુંછે તે સ્લોક.

ક્રિડા માંડ મિદંજગત્ ॥ इति वाक्यात्

અર્થ. આ જગત્ છે તે પ્રભુનું રમણુ પાત્રછે. તેમાં જીવ અંતર્યામી રૂપ કરીને પોતે રમણુ કરે છે. ॥

હવે આસુરી મતવાળા આમાં આશંકા કરશે કે આ ત્રણ ગુણ સ્વભાવના છે. પ્રભુએ જીવમાં મુક્યા નથી. પ્રભુએ મુક્યા એમ કહ્યાથી પાપ અને પૂણ્ય કરાવનાર પ્રભુ થાય છે. અને એ દોષ પ્રભુ ઉપર રહે છે. પ્રભુ લો કોઈનું સાર, નરતું કરતા નથી. જીવને સારી, નરતી સંગતથી

તેની સારી, નરતી યુદ્ધિ થાય છે. ત્યાં સમાધાન કહિયેછિયે જે સંગત પ્રમાણે યુદ્ધિ એ મનુષ્ય દેહ વિષે સંભવે છે. પરંતુ જનાવર વિષે સંભવતી નથી. કેટલીક ગાય, બેંસ, ઘોડા ગરીબ હોય છે કોઈને લાત મારતા નથી. અને કેટલાક ઉચ્ચ સ્વભાવના હોય છે. કોઈ પાસે આવે.તો લાત મારે છે, કરડે છે. તેમને સંગતનું પ્રમાણ ક્યાં છે. વળી સિંહ, સૂર્યાદિક એમનામાં ઉચ્ચ સ્વભાવ જોવામાં આવેછે. એ રીતે જીવોમાં સ્વભાવિક ગુણ પ્રભુએ મુક્યાછે તેનો દોષ પ્રભુ ઉપર રહેતો નથી. કારણ કે મનુષ્ય દેહ વિષે જીવ ગુણને આધિન થઈને રાજસ, તામસ, સાત્વિક, નિર્ગુણ એ ચાર પ્રકારના કર્મનું આચરણ પોતાની દેહના સુખને અર્થે કરે છે. તેમાં કર્તા પોતાને માને છે. તેથી ગુણ દોષનો ભોક્તા તે પોતે થાય છે. ખોટા કર્મનું જ્ઞાન તેને છે. તેથી તે ખોટા કર્મનું આચરણ કરે છે ત્યાં તેના અંતર્યામી ભગવાન તેને ખોટા કર્મ કરવાની અંદરથી (-હૃદયમાંથી) મના કરેછે. પરંતુ તે જીવ માનતો નથી તે તમો ગુણે કરીને ચોરી, હત્યાદિક કરેછે. વળી શાસ્ત્ર પ્રભુએ પ્રગટ કર્યાં છે તેમાં ખોટાં કર્મ કરવાની મના કરી છે. વળી લોક પ્રસિદ્ધ પણ સર્વ ખોટાં કર્મની નિંદા કરે છે. અને રાજ્ય પણ શિક્ષા કરે છે. એ ત્રણ તરેથી અંતર્યામીએ શાસ્ત્ર લોકિકે કરીને ખોટાં કર્મ તજવાને જીવને પ્રસિદ્ધ રીતે જણાવ્યું છે. તો પણ એ જીવ પોતાના સ્વાર્થ આગળ કાંઈ જોતો નથી. તેથી એ ખોટાં કર્મના દોષ તે જીવને લાગે છે. પ્રભુને કાંઈ લાગતું નથી. પ્રભુ કાંઈ જીવ પાસે ખોટાં કર્મ નકરાવતા નથી એ જીવ પોતાની વાસનાથી કરે છે. તેથીજ જન્મ, મરણ, નરક, સ્વર્ગ તે જીવને ભોગવતું પડે છે. તે વિષે શ્રી ગીતાજીમાં ભગવાને અર્જુન પ્રત્યે કહ્યું છે તે ૧૩ મા અધ્યાયનો ૨૨ મો શ્લોક.

પુરુષઃપ્રકૃતિ સ્યોહિ જુન્કે પ્રકૃતિ જાન્યુગાન્ ॥

કારણં ગુણ સંગોસ્ય સદસદ્યોનિ જન્મસુ ॥૧૩॥

અર્થ. પુરુષ પ્રકૃતિમાં મળી પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થયા જે ગુણ તે પોતાના માનીને ભોગવે છે. તે ગુણના સંગે કરીને વારંવાર સારી નરતી યોનિમાં જન્મ લેછે. ॥૨૧॥ વળી અર્જુને ભગવાન પ્રત્યે પુરુષ તે શ્રી

ગીતાગ્રન્થ ૩ ભ અધ્યાયનો ૩૬ મો શ્લોક.

અથકેન પ્રયુક્તોયં પાપંચ રતિ પુરુષઃ ॥

અનિછન્ન પિવાર્ણેય બલાદિ વનિયોજિતાઃ ॥૩૬॥

અર્થ. હે શ્રીકૃષ્ણ આ પુરૂષ પાપ કાના પ્રેરવાથી કરે છે. તેની ધમ્મા વિના થાયછે કે શું ? જેમ કોઈએ બળાકારથી પ્રેરણા કરી હોય એમ કરેછે. ॥ ૩૬ ॥ ત્યાં ભગવાન કહે છે તે એજ અધ્યાયના ૩૭-૩૮-૩૯ માં શ્લોક.

કામઘ્નઃ ક્રોધઘ્નઃ રજોગુણ સમુદ્રવઃ ॥મહાશનો મહા પાપ્મા વિદ્વ્યેન મિહવૈરિણ ॥૩૭॥ધૂમેના ત્રિયતે વન્હિ ર્થાદર્શોમલેનચ ॥યથોલ્લેનાવૃતોગર્ભસ્તથાતેનેદમાવૃતં ॥૩૮॥ આવૃતંજ્ઞાન મેતેન જ્ઞાનિનો નિત્ય વૈરિણા ॥૩૯॥

અર્થ. હે અર્જુન કામ ક્રોધાદિક રજોગુણથી ઉત્પન્ન થાય છે. તે એવા છે કે સર્વનો વિનાશ કરે, બધા આહારવાળા છે અને મહા પાપ રૂપ છે તેને વૈરી સમજ. ॥ ૩૭ ॥ જેમ ધુવાડે કરીને અગ્નિ, મેલે કરીને દર્પણ, અને સ્વર્મ (ઝોરે) કરી ગર્ભ વિટાયલો છે. ॥ ૩૮ ॥ તેમ નિલ એટલે સદાનો વૈરિ એવા કામ ક્રોધાદિકથી જ્ઞાન વિટાયલું છે. ॥ ૩૯ ॥ આ શ્લોકે કરીને પ્રભુએ જણાવ્યું જે આ જીવ ગુણકાર્યથી જન્મ લેછે. વળી શ્રી ભાગવતના ૧૧ માં સ્કંધના ૨૦ માં અધ્યાયના ૧૬ માં શ્લોકમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

નૃદેહમાંદ્યં સુલભં સુદુર્લભં પ્લવં સુકલ્પં ગુરુ કર્ણ ધારં ॥ મયાનુ કુલેન નભસ્વતેરિતં પુમા ન્મવાબ્ધિ નતરેત્સ આત્મહા ॥૧૬॥

અર્થ. પ્રથમ અનુષ્ઠ્ય દેહ મળવી દુર્લભ તે સેહેલથી તેને પ્રાપ્ત થઈ છે. વળી જ્ઞાન રૂપી નાવ મળી છે. તેને પાર ઉતારે એવા ગુરૂ મેં પ્રગટ કર્યા છે નાવ ચલાવવાને પવન જોઈએ તે રીતે હું તેને અનુકુળ છું.

એવો જોગ બન્યો છે તે છતાં જે મનુષ્ય આ ભવરૂપી સમુદ્રપાર ઉતારવાને નથી આહ્વાતો તે આત્મ હલ્વારો છે. વળી શ્રી ગીતાજીમાં કહ્યું છે તે ૬ ઠા અધ્યાયનો ૬ ઠો શ્લોક.

बंधु रात्मात्मन स्तस्य येनात्मै वात्मनाजितः ॥

अनात्म नस्तु शत्रुत्वं वर्त्ते तात्मैव शत्रुवत् ॥६॥

અર્થ. જેણે દેહવડે આત્માને ઓળખ્યોછે. તે દેહ તેનો સાચો મિત્ર છે. અને જેણે દેહવડે આત્માને જાણ્યો નથી તો તે દેહ તેના શત્રુપણે વર્તેછે. ॥૬॥ આ બે શ્લોકે કરીને એમ જણાવ્યું જે જેણે પોતાનું સ્વરૂપ જાણ્યું જે હું ક્યાંથી આવ્યો, હવે ક્યાં જઈશ, હું કોનો અંશહું, મારા પ્રભુ કોણ છે, હું જન્મ મરણથી કેઈ રીતે છુટીશ, એનું જ્ઞાન જેને રહે છે તે પોતાનો મિત્ર છે. અને એટલી વાતનો વિચાર જેણે કર્યો નહી તે પોતાનો શત્રુ છે. માટે જીવે પ્રભુ પામવાની વાસના રાખવી. સંસારના સુખની વાસના રાખવી નહી કાંકે તેથી જન્મ મરણ થાય છે તેમાં ભગવાનનો દોષ નથી. હવે વાદી આશંકા કરશે કે, ત્રિગુણાત્મક શાસ્ત્ર પ્રભુએ કયમ પ્રગટ કર્યાં ? તેનું સમાધાન કહિયે છિયે. જે ત્રિગુણાત્મક જીવને વાસના પ્રમાણે ફળ આપવા નિમિત્ત ભગવાન પોતે કલ્પવૃક્ષવત્ બિરાજમાન છે. તે વિષે ભાગવત ૧૦ મા સ્કંધ પૂર્વાર્દ્ધના ૩૮ મા અધ્યાયના ૨૦ મા શ્લોકમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

**नतस्य कश्चिद्वसितः सुहृत्तमो नचप्रियोद्वेष्य उपेक्ष्य
एववा॥ तथापि भक्तान् भजते यथा तथा सुर द्रुमोयद्
दुपाश्रितोर्धदः ॥१०॥**

અર્થ. પ્રભુને કોઈ પ્રિય નથી, કોઈ દ્વેષિ નથી, તથાપિ ભક્તોને ભજનથી ફળ આપે છે. જેમ કલ્પવૃક્ષ પાસે જઈ જેવી વાંછના કરે તેવું ફળ મળે. ॥૧૦॥ ત્રિગુણાત્મક જીવ દ્રવ્ય, પુત્રાદિક, સ્વર્ગની વાંછનાથી શિવ, બ્રહ્મા, શક્તિ એ દેવોને ભજે છે. તે દેવતાદ્વારા પ્રભુ તેને તે તે ફળ આપે છે. તે વિષે શ્રી ગીતાજીમાં કહ્યું છે તે ૭ મા અધ્યાયનો ૨૨ મો શ્લોક.

लभतेच ततः कामान् मयैव विहितान् हितान्॥११॥

અર્થ. એ દેવતાઓ દ્વારા તેમની કામનાનો દેવા વાળો હુંજ છું. ॥૨૨॥ એ રીતે ત્રિગુણ ઉપાસનાથી મોક્ષદ્રવ્ય પ્રભુ આપે છે. તેને લીધે ત્રિગુણાત્મક શાસ્ત્ર પ્રભુએ કર્યાં છે. તે સર્વ જીવને સુખ આપવાને લીધે છે. પરંતુ સાર, અસાર સુખનો જીવ વિચાર નથી કરતો. અને પોતાનું મહત્વ વધારવાને માટે વેદ વિરૂદ્ધ અનેક પ્રકારના મિથ્યા વાદ કરે છે. તેથી સર્વ કર્મનો નાશ થયો. કર્મકાંડ, ઉપાસના કાંડના અંદર સર્વ કર્મ રહ્યાં છે તેમાં જે વિવાદ છે તે કહિયે છિયે. ૧ પેહેલો પ્રભુનાં ચિન્હ અંગાદિકમાં ધારણ કરવાં (તિલક) તે વિષે વાદ, ૨ બીજો પ્રભુના પૂજન વિષે, ૩ ત્રીજો યજ્ઞાદિક વિષે, ૪ ચોથો વ્રતાદિક વિષે તે સર્વ હવે વિસ્તાર પૂર્વક કહિયેછિયે. તિલકવાદ વિષે બ્રાહ્મણાદિક કહે છે જે બ્રાહ્મણે તો ત્રિપુંડ્ર (ત્રણ લીટીની આડું ટીકું) કરવું. ભસ્મ ધારણ કરવી, અને શ્વેત્રાક્ષની માળા ધારણ કરવી યોગ્ય છે. અને ઉર્ધ્વપુંડ્ર તિલક (ઉભું ટીકું), તુળસીની માળાને અયોગ્ય માનેછે. તેને સાર પદ્મપુરાણમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

વર્તુલં તીર્યગ છિદ્રં દ્વયં દીર્ઘ તરંતનુ ॥

વક્રં વિરૂપં વૃદ્ધાયં મિન્ન મૂલં પદચ્યુતં ॥૧॥

હરેઃ પદાક્રતિઃકાર્યં ઉર્ધ્વપુંડ્રં મનોહરં ॥૨॥

અર્થ. ૧ વર્તુળ(ગોળ), ૨ ત્રિપુંડ્ર (આડું), ૩ ચીર્યા વગરનું ૪ નાનું (કુંડ), ૫ મોટું (લાંબુ), ૬ બનેલકીર જુદી, ૭ વાંકું, ૮ એકલકીર જુદી એક પાતળી, ૯ ઉપરથી બાંધેલું, ૧૦ મૂળવગર એટલે બે છુટી લીટિયો વાળું એટલાં તિલક ભગવદ્વરણાર્વિંદની આકૃતિનાં નથી. ॥ ૧ ॥ માટે ભગવદ્ ભક્તે તો સદા ભગવદ્ ચરણાર્વિંદ માયા ઉપર ધારણ કરવું નેહ્યં. ભગવાનના ચરણની આકૃતિ તો ઉર્ધ્વપુંડ્રમાં છે. ॥ ૨ ॥ વળી ઉર્ધ્વપુંડ્ર એટલે ભગવાનના ચરણાર્વિંદની આકૃતિના તિલક વિષે અથર્વ વેદમાં કહ્યું છે તે.

હરેઃપદાક્રતિ માત્મનો હિતાયમધ્યે છિદ્રંયો ધારયતિ॥

સ પરસ્પર પ્રિયો ભવતિ સ પુણ્યવાન્ ભવતિ સ મુક્તિ વાન્ ભવતિ ॥

અર્થ. ભગવાનના ચરણની આકૃતિનું તિલક કર્યાથી સર્વેને પ્રિય થાય છે, પુણ્યવાન થાય છે તથા મુક્તિનો અધિકારી થાય છે. ॥ વળી વિષ્ણુ-ધર્મોત્તર પુરાણમાં ત્રિપુંડ્ર તિલક નિષિદ્ધ કહ્યું છે તે શ્લોક.

ત્રિપુંડ્રં બ્રાહ્મણો વિદ્વાન્ લીલયાપિ નધારયેત્ ॥

ત્રિપુંડ્ર ધારણાત્ વિપ્રઃ પતત્યેવ નસંશયઃ ॥૧॥

ત્રિપુંડ્ર ધારિણો નિત્યં જસ્મ ધૂઝિત વિગ્રહાઃ ॥

ભવિષ્યંતિ ત્રયોવાહ્યા મિથ્યાજ્ઞાન પ્રલાપિનઃ ॥૨॥

અર્થ. ત્રિપુંડ્ર કહેતાં આડું ટીકું રમતને લીધે હાંસી મસ્કરીમાં પણ વિદ્વાન બ્રાહ્મણે ધારણ કરવું નહી. જે કોઈ બ્રાહ્મણ ત્રિપુંડ્ર ધારણ કરે તો તે પતિત થાય તેમાં સંશય નથી. ॥૧॥ ૧ ત્રિપુંડ્રધારી, ૨ ભસ્મધારી, ૩ મિથ્યાજ્ઞાનના કહેનારા એ ત્રણે જણ વેદથી બાહ્ય એટલે બહિર્મુખ જાણવા. ॥૨॥ વળી વરાહ પુરાણે કહ્યું છે તે શ્લોક.

કુઠ્ઠીનો બ્રાહ્મણો વિદ્વાન ભસ્મ ધારી ભવેદ્યદિ ॥

વર્જયે તાદ્રશંદેવી મયોચ્છિષ્ટં ઘટં યથા ॥૧॥

યોવિના ચોર્દ્ધ પુંડ્રેણ કૂર્યાત કર્માપિવૈદિકં ॥

નિષ્ફલં તંસ્ય તત્કર્મ ભસ્મન્યેવાહુતિર્યથા ॥૨॥

અર્થ. વરાહજી પૃથ્વીને કહે છે. જે કુળવાન અને વિદ્વાન બ્રાહ્મણ ભસ્મ ધારણ કરે તો તેનો ભાગ કરવો. જેમ મદિરા (દાર) ને ઉચ્છિષ્ટ (એટો કરેલો) ઘડો આગવિત ગણી ભાગ કરે છે તેમ તેનો ભાગ કરવો. ॥૧॥ ઉર્ધ્વપુંડ્ર (ઉપર) તિલક કર્યા વિના વૈદિક કર્મ જે કરે તો તેના તે સર્વ કર્મ નિષ્ફળ થાય. જેમ રાખમાં આહુતિ દે તે રીતે. ॥૨॥

એ રીતે ત્રિપુંડ્ર, ભસ્મ નિષેધ કરવો. હવે વાદી આશંકા કરશે જે શિવ પુરાણમાં કહ્યું છે જે ભસ્મ, શ્રદ્ધા ધારણ ન કરે તેને અંતઃજ (ચાંડાળ) સમાન જાણવો તે વિશે શિવપુરાણનો શ્લોક.

વિભૂતિર્યસ્ય નોંભાલે નાંગે રુદ્રાક્ષ ધારણં ॥

નહિ શિવ મયિવાણી તંત્યજેદં ત્યજં યથા ॥

અર્થ. જેણે કપાળમાં ભસ્મ ધારણ કરી નથી, અને અંગે રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરી નથી, અને જેની વાણીમાં શિવ શિવ એવું નામ નથી તેને આંતર (આંડાળ)ની પેરે તજ દેવો. ॥ ત્યાં સમાધાન કહિયેછિયે. જે શિવ દિક્ષાવાળાને ત્રિપુંડ્ર, ભસ્મ, રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવા કહ્યું છે. પણ વિષ્ણુ ભક્તને ભસ્મ, રૂદ્રાક્ષ, ત્રિપુંડ્રનો નિષેધ છે. શિવના ભક્ત મોક્ષના અધિકારી નથી. તેમને સદા સંસાર એજ ફળ છે. તેથી તેમની ઉલટી સમજ છે. નિર્ગુણની ભક્તિમાં સગુણનાં ચિન્હ કેમ ધારણ કરાય. શિવ ભક્ત જેવાં ત્રિપુંડ્ર, રૂદ્રાક્ષ, ભસ્મ ધારણ કરે છે તેની બધા શાસ્ત્રમાં નિંદા છે તેવી ઉર્દ્ધપુંડ્ર, તુળશીમાળા, મુંદ્રા એની નિંદા કોઈ પુરાણમાં નથી. કેમકે પ્રભુનું મહાત્મ્ય બધા પુરાણમાં સર્વથી અધિક છે. માટે તિલક તો ઉર્દ્ધપુંડ્ર એટલે ભગવાનના પદાકૃતિ કરવું. હવે માળા વાદ કહિયેછિયે. રૂદ્ર પુરાણના માર્ગશીર માહાત્મ્યમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

તુલસોકાષ્ટ માઢાભિ ભૂષિતઃ પુણ્ય માચરેત્ ॥

પિતૃણાં દેવતાનાંચ પુણ્યંકોટિ ગુણકઢૌ ॥૧॥

ધારયંતિ નયે માઢાં હેતુકાઃ પાવબુદ્ધયઃ ॥

નરકાન્ન નિવર્તંતે દગ્ધાઃ કોપાગ્નિ નાહરેઃ ॥૨॥

અર્થ. પિતૃ કાર્ય દેવકાર્યને વિશે તુળસીનીમાળા પેહેરીને તે કાર્ય કરે તો તેને કળિયુગમાં કોડ થયું ફળ મળે છે. ॥૧॥ અને જે પુરૂષ પાપ બુદ્ધિએ કરીને તુળસીની માળા પેહેરતો નથી. તેનો છુટકો નરકમાંથી કઢી થતો નથી અને તે ભગવાનની કોપાગ્નિયે કરીને સદા બળી રહેલો છે. તેના ઉપર પ્રભુ પ્રસન્ન રહેતા નથી. ॥૨॥ વળી બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણના પ્રકૃતિ અંડના ઓગણીસમા અધ્યાયમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

તુલસીકાષ્ટ નિર્માણ માઢાગૃહ્ણાતિયોનરઃ

પદે પદે શ્વમેધસ્ય લભતે નિશ્ચિતંફલં ॥

અર્થ. તુળસી કાષ્ટની નિર્માણ કરેલી માળા જે પુરૂષ પેહેરે છે

તેને ચાહતામાં એક એક પગલે એક એક અશ્વમેધ યજ્ઞનું ફળ નિશ્ચે મળે છે. ॥ વળી પદ્મપુરાણમાં કાશીખંડના એકવીસમા અધ્યાયમાં કહ્યું છે તે સ્લોક.

હરિ નામાક્ષર મુખં ભાલે ગોપીમૃદાંકિતં ॥

તુલસી માલિકોરસ્કં નસ્પૃશે યુર્યમોદ્ગટા ॥

અર્થ. હરિ નામના અક્ષરનો મુખથી ઊચ્ચાર કરે, ગોપીચંદનની મૃતિકાનાં ચિન્હ કપાળે ધારણ કરે, તુલસીની માળા કંઠે પેહેરે તેને યમ-રાજના દૂત સ્પર્શ કરે નહીં. ॥ વળી તુલસીકાંટની માળા ધારણ કરવાની જો નિંદા કરે તો દોષ લાગે છે. તે વિષે ગરૂડ પુરાણમાં કહ્યું છે તે સ્લોક.

**કૃષ્ણા યુધાંકિતં વિપ્રં તુલસી કાષ્ઠ મૂષિતં ॥ દૃટ્વાનિંદા
પરોયસ્તુ સર્વોદ્ધો નતુવૈષ્ણવઃ ॥ ૧ ॥ તુલસીકાષ્ઠ
માલોક્ષ્ય કંઠેવા મસ્તકે કરે ॥ નિંદાં કુર્વતિ યેમૂઢા
મ્લેચ્છજાસ્તે નસંશય ॥ ૨ ॥ અત્રાતિશય માલોક્ષ્ય
તુલસીદ્વેષ યંતિયે ॥ બહુનોક્તેન કિંવાર્થે સર્વે તે અન્ય
રેતજા ॥ ૩ ॥ તુલસી કાષ્ઠ ધૃગ્વિપ્રાન્ વૈષ્ણવાન્ દુષયં
તિયે ॥ સર્વે તે રૌરવં યાંતિ સંશયો નાસ્તિ નારદ ॥ ૪ ॥**

અર્થ. શ્રીકૃષ્ણના આયુષ્ય જે રાખ ચક્રાદિક તે જે આહણુ ધારણ કર્યા હોય અને તુલસી કાંટની માળા પેહેરી હોય તેને જોઇને જે કોઈ પુરુષ નિંદા કરે તો તેને યોધ એટલે શેવડો (કૈન, મારગી) જાણવો. વૈષ્ણવ ન જાણવો. ॥૧॥ તુલસી કાંટની માળા કંઠને વિશે અથવા મસ્તકને વિશે અથવા હાથને વિશે જોઇને તેની જે નિંદા કરે તેને મૂઢ અને મોઢછથી જાતપત્ર થયો જાણવો. એમાં કોઈ સંશય નથી. ॥૨॥ બહુ કહ્યું થયું તુલસીકાંટની માળા ધારણ કરવાવાળા આહણુદિ વૈષ્ણવની મોટાઈ જોઇને જે કોઈ તેનો દ્વેષ કરે તેને ભીજાવવાના વિધ્યથી જાતપત્ર થયો જાણવો. ॥૩॥ નારદ તુલસીકાંટની માળા ધારણ કર-

નારા બ્રાહ્મણ, વૈષ્ણવની જે કોઈ નિંદા કરે તો તે શૈરવ નરકમાં જાય એમાં સંદેહ વધી. ॥૪૧॥ એ રીતે નારદજી પ્રત્યે ભગવાને કહ્યું છે. આ કૃષ્ણના બ્રાહ્મણ ભગવાનને પ્રિય એવી તુળસી તેના કાષ્ટની માળા જે કોઈ બ્રાહ્મણ ધારણ કરેછે તેને બ્રાહ્મણ તુળસી માળા ધારણ કરવી નહીં એમ કહી તેની નિંદા કરેછે. એ પ્રમાણે ભગવાનથી વિમુખ થઇ વાદ કરેછે. એ માળા વાદ કહો હવે ઉપાસના વાદ કહિયે છિયે.

આ કૃષ્ણના બ્રાહ્મણ પ્રભુની સેવા છોડીને શિવ, શક્તિ, ગણપતી, સૂર્ય, વિષ્ણુ એ પંચ દેવની એકડી પૂજા કરેછે. કેટલાક કેવળ શિવની કેટલાક કેવળ દેવીની પૂજા કરેછે. પણ એકલા પ્રભુની કોઇ પૂજા કરતું નથી. અને વળી તેઓ એમ કહેછે જે જેને પૂજે તે ભગવાન છે. જ્યાંહાં દર્શન કર્યાં ત્યાંહાં ભગવાનનાંજ દર્શન કર્યા બરાબર છે. માટે સર્વત્ર સમાન ભાવ રાખવો એમ કહી દ્રષ્ટાંત બતાવે છે. તે શુદ્ધ ભક્ત પ્રલ્હાદ વાક્ય વિષ્ણુ વિશે સ્લોક.

જલે વિષ્ણુઃ સ્થલે વિષ્ણુઃ વિષ્ણુઃ પર્વત મસ્તકે ॥

જ્વાલ માલ્લકુલે વિષ્ણુઃ સર્વં વિષ્ણુ મયંજગત્ ॥

અર્થ. જળ વિષે, સ્થળ જે પૃથ્વી તે વિષે, પર્વતના માથા વિષે, જ્વાળા કહેતાં અગ્નિ આવે જ્યોતિ વિષે, માળા જે મેઘમાળા તે વિષે, કુળ જે મનુષ્યોમાં બ્રાહ્મણ આવે ઉચ્ચ નીચ તે વિષે અને ખીજા જે નામ રૂપ જગત તે સર્વ વિષ્ણુરૂપ છે. ॥

જેમ વિષ્ણુરૂપ આ જગત કહ્યું તેમ શિવરૂપ જગત કહેછે તે સ્લોક.

પાતાલે, ચાંતરિક્ષે દશદિશિ ગગને સર્વશૈલે સમુદ્રે

ભસ્મે ક્ષણેચ લોષ્ટ્રે ક્ષિતિજલ પવને સ્થાવરે જંગમેવા ॥

બીર્જ સર્વોષધીનામ સુરસુરપતૌ પુષ્પ પત્રે તૃણાગ્રે ઇકો

વ્યાપી શિવોયં ઇતિવદતિ હરિર્નાસ્તિ દેવો દ્વિતીયઃ ॥

અર્થ. પાતાળ, અંતરિક્ષ, દશેદિશા, ગગન (આકાશ); પર્વત, સમુદ્ર, ભસ્મ, કાષ્ટ, લોહા આદિ ધાતુ, પૃથ્વી, જળ, વાયુ, સ્થાવર જે વૃક્ષાદીક, જંબમ જે મનુષ્યાદિક, સર્વ ઔષધિનાં ખીજ, અસુર જે દૈત્ય

સુર ને દેવતા તેના પતિ ઈંદ્ર, પુષ્પ, પત્ર તૃણ (ધાસ) ના અગ્ર પર્યંત સર્વને વિષે એક શિવ વ્યાપી રહ્યા છે. ખીન્ને કોઈ દેવ નથી. ॥

વળી દેવી સ્વરૂપ વિષે કહે છે તે માર્કંડેય પુરાણનો શ્લોક.

વિષ્ણુઃકૃષ્ણો ઋષિકેશો વાસુદેવો જનાર્દનઃ ॥

ઉમા ગૌરી સતી ચંડી સુંદરી સુન્નગાશિવા ॥૧॥

एवं युवतयः सत्यः पुरुषत्वं प्रपेदिरे ॥

चक्षुष्मंतोहि पश्यन्ति नेतरेत द्विदोबुधाः ॥૨॥

અર્થ. વિષ્ણુ, કૃષ્ણ, ઋષિકેશ, વાસુદેવ, જનાર્દન, એ પ્રભુ છે તેજ ભામા, ગૌરી, સતી, ચંડી, સુંદરી, એ સ્ત્રીરૂપ થયા છે. ॥૧॥ તે સ્ત્રીયો સતિયો છે ને પરબ્રહ્મની પ્રેરણાથી પુરૂષત્વને પામી છે. તે આ ચર્મચક્ષુ વાળા મનુષ્ય દેખતા નથી. ॥૨॥

એ રીતે દેવીને ભગવત્ સ્વરૂપ કહી શિવ, શક્તિમાં વિષ્ણુ રૂપતા આવી માટે તેની પૂજા કરેથી ભગવાનની પૂજા થઈ એવી આશંકા લાવે છે. આં સગાધાન કહિયે છિયે. વેદ, પુરાણ, સ્મૃતિ એ ત્રિગુણાત્મક છે તેથી તામસી, રાજસી પુરાણમાં શિવ, શક્તિ, ગણપતિની ઉત્કૃષ્ટતા છે. તથા ભગવદ્ રૂપ કહ્યાં છે તે ઠીક છે. કેમજે સર્વનું મૂળ પરબ્રહ્મ છે. તે પરબ્રહ્મથી માયા, શિવની ઉત્પત્તિ છે. તે વિષે પ્રમાણ વેદની શ્રુતિ.

**एक एव नारायणसीन्नो ब्रह्मानेशानः नेमेद्यावा पृथिवी
नारायणात् ब्रह्माजायते नारायणात् रुद्रोजायते नारा-
यणात् प्रजापतिः प्रजायते ॥**

અર્થ. પ્રથમ આદિકાળને વિષે એકજ નારાયણ હતો. તે વખતે બ્રહ્મા અને શિવ પણ નહતા. પૃથ્વી અંતરિક્ષ નહતું. ખીન્ન કાળને વિષે નારાયણ સ્વરૂપ થકી બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયા છે. તથા નારાયણ સ્વરૂપ થકી રૂદ્ર (મહાદેવજી) ઉત્પન્ન થયા છે. અને પ્રજાપતિયો મરિચ્યાદિ આદિ પણ નારાયણથી ઉત્પન્ન થયા છે. ॥

વળી ભારતના અશ્વમેધ પર્વમાં ભગવાને પાંડવ પ્રત્યે કહ્યું છે તે શ્લોક.

રુદ્રઃ સમાશ્રિતાદેવા રુદ્રો બ્રહ્માણમાંશ્રિતઃ॥

બ્રહ્મામ માશ્રિતોનિત્યં નાહં કશ્ચિદુપાશ્રયેત્ ॥૧॥

મમાશ્રયોસ્તુ નકશ્ચિન્ સર્વેષા માશ્રયોહ્યયં ॥

ઇદં રહસ્યં કૌતેય પ્રોક્તવાન હમવ્યયં ॥૨॥

અર્થ. સર્વ દેવ રુદ્રના આશ્રિત છે. ને રુદ્ર બ્રહ્માના આશ્રિત છે. ને બ્રહ્માને નિત્ય મારે આશ્રય છે. હું કોઈનો આશ્રિત નથી. ॥૧॥ મારે કદાપિ પણ કોઈનો આશ્રય નથી. સર્વ દેવતા અને પ્રાણી માત્રને મારે આશ્રય છે. એ તને મેં યુગ તત્વ કહ્યું ॥૨॥ ઇત્યાદિક વાક્યોથી સર્વ દેવના દેવ ભગવાન છે. વળી શ્રી ગીતાજીના ૭ મા અધ્યાયના ૧૪ મા શ્લોકમાં ભગવાને અર્જુન પ્રત્યે કહ્યું છે તે શ્લોક.

મમ માયા દુર ત્યયા ॥૧૪॥

અર્થ. આ મારી માયા દુર્ઘટ એટલે જેનો પાર ન પમાય એવી છે. ॥૧૪॥ એ રીતે સર્વનું મૂળ હરિ છે. તેથી સર્વ દેવમાં પ્રભુનો અંશ છે. તથાપિ પ્રભુના વિના શિવ, બ્રહ્માથી મોક્ષ આપી શકાય નહી. તે વિષે પ્રથમ સ્કંધ ભાગવતના ૨ ના અધ્યાયના ૨૩ મા શ્લોકમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

શ્રેયાસિ તત્રચ્ચલુ સત્વતનો નૃણાસ્યુઃ ઇતિ ॥૨૩॥

અર્થ. શિવ બ્રહ્માથી મોક્ષ ન થાય, વિષ્ણુથીજ નિશ્ચ કરીને મોક્ષ છે. ॥૨૩॥ કોઇ પુરાણમાં પ્રભુ વિના અન્ય દેવતા દ્વારા પ્રભુને પામવાનો મોક્ષ કહ્યો નથી. ખીજા અવતારાદિકને વિષે પણ સર્વ દેવતાઓએ પ્રભુનો આશ્રય લીધો છે. અને મોટા ઋષિઓએ પણ પ્રભુનો આશ્રય લીધો છે. અને પ્રભુનોજ આશ્રય કરવો એવું પ્રતિપાદન કસ્યું છે. તેનેજ વાસ્તે દશમ સ્કંધમાં ત્રણ દેવની પરીક્ષા કરી છે (આ ગ્રંથના ૮ મા શ્લોકની ટીકા જુઓ.) એ રીતે સર્વને મોક્ષદાતા એક પ્રભુજ છે.

આ રીતે વેદ સિદ્ધ તથા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી જાપાસના તો પ્રભુની કરવી કહી. ખીજા દેવોની જાપાસનાથી લૌકિકજ્ઞ તથા તે તે દેવની મોક્ષ મળે એમ ગીતાજીમાં ભગવાને કહ્યું છે તે ૭ મા અધ્યાયનો ૨૩ મા શ્લોક.

દેવાન્દેવે યજો યાંતિ મદ્રક્તાયાંતિમા મપિ ॥૨૩॥

અર્થ. દેવતાઓને ભજવાવાળા તે તે દેવતાને પ્રાપ્ત છે. ને મારા ભક્ત મને પામે છે. ॥ ૨૩ ॥ કદી અભેદ દૃષ્ટી કરી બન્ને તો અક્ષરમાં લીન થાય, પરંતુ પૂર્ણબ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય નહીં. વળી આ કળિયુગમાં અભેદ દૃષ્ટિ થવી કઠણ છે. બીજા દેવતાના ભજવા વાળા છે તેમની પ્રીતિ પ્રભુના ભજન વિષે થતી નથી. એ વિષે વળી શ્રી ગીતાશ્રમાં ભગવાને કહ્યું છે તે ૭ મા અધ્યાયના ૨૧-૨૨-૨૩ માં શ્લોક.

યોયો યાંયાં તનુંભક્તઃશ્રદ્ધયા ચિત્તુમિછતિ॥ તસ્યતસ્યા
ચ્છાં શ્રદ્ધા તામેવવિદ ધામ્યહં ॥૨૧॥ સતયા શ્રદ્ધ
યાયુક્તસ્તસ્યા રાધનમીહતે॥લભતેચતતઃ કામાન્ મયૈવ
વિહિતા ન્હિતાન્ ॥૨૨॥ અંતવન્તુ ફલંતેષાં તદ્ભવત્યલ્પ
મેધસાં॥ દેવાન્દેવ યજોયાંતિ મદ્રક્તાયાંતિમામપિ॥૨૩॥

અર્થ. હું અર્જુન જે દેવતાના ભક્ત છે તે શ્રદ્ધાએ કરીને તેમનું પૂજન કરે છે. તે જીવની અચળ શ્રદ્ધા હું તે તે દેવને વિષે વધારું છું. ॥૨૧॥ ને તે શ્રદ્ધાએ કરીને તે તેમનું આરાધન કરે છે તેથી તેમને તે દેવતાદ્વારા તેમના હિતકારી એવી યોગ્ય કામના હુંજ આપું છું. ॥૨૨॥ પરંતુ પરિણામે તે કૃષ્ણનો નાશ થાય છે. એવા અલ્પ બુદ્ધિ જીવ દેવતાઓને ભજે છે તેથી તે તેમને પામે છે. ને મારા ભક્ત મને પામે છે. ॥૨૩॥

વળી હારિતં સ્મૃતિ વિષે કહ્યું છે તે શ્લોક.

ગવાંત્યક્તવા વિમૂઢાત્મા ગર્ધવિં વંદતે યથા ॥

તથા હરિં પરિત્યજ્ય યોન્યદેવ મુપાસતે ॥

અર્થ. જેમ ગાયનો ત્યાગ કરીને ગધેડીને નમે છે. તે રીતે હરિનો ત્યાગ કરીને બીજા દેવની ઉપાસના કરવાવાળા ભણવા. ॥ વળી પાંડવ ગીતામાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

વાસુદેવં પરિત્યજ્ય યોન્યદેવ મુપાસતે ॥

ત્વષિતો જાન્હવીતીરે કુપંસ્વનાતિ દુર્મતિઃ ॥

અર્થ. જે ભગવાનનું સેવન મુકીને ખીન્ન દેવને પૂજે છે. તે જેમ ગંગાજળ વેહેતું મુકીને કુવો ખોદાવી પાણી પીવાની ઈચ્છા કરે તેવા છે. વળી સિદ્ધાંત વિષે બીજીશ અપરાધમાં લખ્યું છે તે શ્લોક.

કંબલા વરણંચૈવ પરનિંદાં પરસ્તુતિ ॥

અશ્લીષ્ટ જાપણંચૈવ અધોવાયુ વિમોક્ષણં ॥૧॥

શક્તૌ ગણો પચારશ્ચ અનિવેદિત નક્ષણં ॥૨॥

અર્થ. પ્રભુ સંનિધાન (સન્મુખ) કાંપળી પહેરે, પરનિંદા, પરસ્તુતિ, કુર ભાષણ કરે, વાયુ છોડે, ॥૧॥ શક્તિ, ગણપતિનું પૂજન કરે, ભગવાનને સમર્પ્યા વગરનું ખાય, તેને પાપ લાગે છે. ॥૨॥ વળી પૂજનના મંત્રમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

અન્યથા શરણંનાસ્તિ ત્વમેવ શરણંમમ ॥

અર્થ. (દેવતાના ભક્ત દેવતાનું પૂજન કરતી વખતે આ મંત્ર બહુ-છે.) મને ખીન્ન કોઈનું શરણ નથી, મારે તમારું જ શરણ છે. ॥ એ રીતે જુદા જુદા દેવની પૂજા વિષે મંત્ર બહુ છે તે અભિચારી ભક્તિ કરે છે. તેથી કોઈ દેવ તેને પ્રસન્ન થતા નથી. શાસ્ત્રમાં અનન્ય ભક્તિ થયેથી દેવતા કૃપા આપે છે એમ કહ્યું છે. તે વિષે ભગવાને કહ્યું છે તે શ્રી ભાગવતના ૯ મા સ્કંધના ૪ થા અધ્યાયનો ૫૮ મો શ્લોક.

સત્ સ્ત્રિયઃ સત્યતિં યથા ॥૫૮॥

અર્થ. જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી એક પતિને બને છે. તેમ દુર્વાસા ભક્ત મને બને છે. ॥૫૮॥ વળી શ્રી ગીતાછમાં ભગવાને કહ્યું છે તે ૧૧ મા અધ્યાયનો ૫૪ મો શ્લોક.

નક્ત્યાસ્વ નન્યયાશક્ય અહમેવં વિધોર્જુન ॥૫૪॥

અર્થ. હું અર્જુન આ માફ સ્વરૂપ અનન્ય ભક્તિએ કરીને જાણ્યું નામ એવું છે. ॥ ૫૪ ॥ વળી પ્રલ્હાદ સહિતામાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

અન્યાશક્તા યથા રામા ક્રીડતે સ્વપતિં પ્રતિ ॥

તથૈવ ભાવ દેવેશો નક્તિતો નૈવગૃહ્યતે ॥

અર્થ, જેમ વ્યભિચારણી સ્ત્રી ખીજા વિષે આસક્ત છે, અને પોતાના પતિ સાથે ક્રીડા કરે છે. તે પ્રમાણે ખીજા દેવને ભજવા વાળાનો ભાવ ભગવાન વિષે જાણવો. એ ભક્તિ ભગવાન ગૃહણ કરે નહીં. વળી ધ્રુવ પંચરાત્રીમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

યાવદ ન્યાશ્રય સ્તાવદ્ભગવાન પિતંજનં ॥

વિલોકયે ન્નદયયા હ્યનન્ય જત્ત વત્સલઃ ॥

અર્થ, જ્યાં સુધી જીવોને ખીજા દેવતાઓનો આશ્રય છે. ત્યાં સુધી ભગવાન તે જીવ ઉપર કૃપા કરતા નથી. આપ તો અનન્ય ભક્તિના પ્રતિપાળ છે. ॥ એ ઇલાદિક વાક્યથી એ સિદ્ધ થાય છે કે ભગવાન વિષે અનન્ય ભક્તિ વિના ભગવાનની પ્રાપ્તિ નહીં થાય. અને દેવતાઓની પ્રાપ્તિ પણ દેવતાઓના ભક્તને નહીં થાય. માટે વ્યભિચાર ભક્તિ છોડીને એક ભક્તિ પ્રભુની કરવી એવું બધાં શાસ્ત્ર કહેછે. તે સમજ્યા વગર ખીજા દેવોની અનન્ય ભક્તિ કરતાં તે દેવોની મોક્ષ મળે પણ ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય નહીં. એ રીતે ઉપાસનાવાદ નિરૂપણ કર્યો. યજ્ઞાદિક કર્મ, યજ્ઞનું ફળ પણ આ રીતે ફળદાયક જાણવું એ મુખ્ય કર્મ જે ભગવદ્ પ્રાપ્તિ વિષે હતાં તે વિષે બ્રાહ્મણો વેદ વિરુદ્ધ બતાવે છે. તેથી પાખંડ વિષે તેમનો પ્રયત્ન છે. એ પ્રમાણે કર્મવાદ પ્રસંગ નિરૂપણ કર્યો.

હવે વ્રતવાદ કહિયે છિયે. ભવિષ્ય પુરાણમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

અરુણોદય. કાલેતુ દશમીયદિ દ્વસ્યતે ॥

સાવિત્રૈ કાદશી તત્ર પાપ મૂલ મુપોષણં ॥

અર્થ, અરુણોદય સમયે એટલે ચારધડી પાછલી રાત્રી હોય તે સમયે દશમી હોય તો તે એકાદશી દશમીવિદ્યા કહિયે. તે એકાદશી પાપનું મૂળ છે માટે કરવી નહીં. ॥ વળી ગરુડ પુરાણમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

દશમીવેધ સંયુક્તો યદિત્યા દરુણોદયઃ ॥

નૈવોપોષ્યં વૈષ્ણવેન તદિનૈ કાદશી વ્રતં ॥

અર્થ, જે અરુણોદય સમયે દશમીનો વેધ આવે તો તે દિવસ એકાદશી વ્રતનો ઉપવાસ વૈષ્ણવે ન કરવો. ॥ એ પ્રમાણે બહુ પુરાણનાં

વચન છે પણ મંથ વિસ્તાર થઇ જાય માટે લખ્યાં નથી. આ કળિયુ-
ગમાં ૫૬ નો વેધ એટલે ૫૪ ધડી ૫૯ પળ દશમ હોય ત્યાં સુધી બીજો
દિવસ એકાદશી કરવી. અને ૫૫ ધડી દશમ થઈ ચારથી અને તે
ઉપરાંત જે હોય તે છપન ગણી જાય છે. માટે ૫૬ ધડી (પાછળ લખ્યા
પ્રમાણે ૫૫ ધડી અથવા તે ઉપરાંત) દશમી હોય તો તેને બીજો દિવસ
એકાદશી ન કરવી. અને શૈવી બ્રાહ્મણુ સર્વ દશમી વિદ્વા એકાદશી કરે
છે. પણ એ એકાદશી કર્યાથી વ્રતનું ફળ નાશ પામે છે. એ એકાદશી
વિષે વાદ કહ્યો. હવે વિષ્ણુનાં પાંચ વ્રત વિષે કહિયેછિયે.

પશ્ચોતરખંડના દ્વારકા મહાત્મ્ય સમાપ્તિના શ્લોક.

ગોવિંદં પરમાનંદં માધવં મધુસૂદનં ॥ ત્યક્ત્વાનૈવ વિજા
નાતિ પાતિવ્રત્ય વ્રતસ્યચ ॥ ૧ ॥ કૃષ્ણ જન્માષ્ટમી રામ
નવમ્યે કાદશીવ્રતં ॥ વામન દ્વાદશી તદ્વનૃહરેસ્તુ ચતુ
ર્દશી ॥ ૨ ॥ વિષ્ણુ પંચક મિત્યેવં વ્રતં સર્વાથ નાશનં ॥
નિત્યં નૈમિત્તિકં કામ્યં વિષ્ણુ પંચક મેવહિ ॥ ૩ ॥
નત્યાજ્યં સર્વથાપ્રાજ્ઞૈ રનિત્યં સર્વથા વપુઃ ॥ ૪ ॥

અર્થ. ગોવિંદ, પરમાનંદ, માધવ, મધુસૂદન એવા જે ભગવાન
તેમનાં વ્રત લાગ ન કરવાં. પતિવ્રતા સ્ત્રીના વ્રત સરખાં ભગવદ્ ભક્તને
એ વ્રત છે. ॥ ૧ ॥ ૧ કૃષ્ણ જન્માષ્ટમી, ૨ રામનવમી, ૩ ચોવીસ એ-
કાદશી મળી એક વ્રત, ૪ વામનદ્વાદશી, ૫ વૃસિંહ ચતુર્દશી ॥ ૨ ॥ એ
પાંચ વ્રત વિષ્ણુ સંબંધી છે તથા સર્વ પાપ દૂર કરવા વાળાં છે, નિત્ય
છે, માટે તે પાંચે વ્રત વૈષ્ણવે કરવાં. તેથી બીજાં વ્રત (શિવરાત્રી,
દેવીનાં નવરાત્ર, ગણપતિ ચોથ ઇલાદિક) અન્ય દેવનાં વ્રત. છે તે અનિત્ય
છે. તથા નક્ષત્ર પ્રધાનમાં ઉદ્યાત્ નિધિ મુકીને વ્રત કરે તો તે વ્રત
સફળ છે. એવાં અનિત્ય વ્રત તથા સકામ વ્રત નિષ્કામ ભક્તે ન કરવાં.
॥ ૩ ॥ આ દેહ સર્વથા અનિત્ય (નાશવાન, ક્ષણભંગુર) છે માટે વિવેકી
પુરૂષે તે પાંચે વ્રત સર્વથા તજવાં નહી. ॥ ૪ ॥ આ સિવાય છતું વ્રત
કરેથી બાધક થાય, અને પાપમાં નિવેશ થાય.

એ પાંચ વ્રતમાં એકાદશી દશમી વિદ્યા ન કરવા ઉપર કહ્યું છે. તે સિવાય આકીનાં ચાર વ્રત જનમાષ્ટમી સપ્તમી વિદ્યા ન કરવી. રામનવમી અષ્ટમી વિદ્યા ન કરવી. વામનદ્વાદશી, નૃસિંહ ચતુર્દશી ઉદ્યાત્ તિથિમાં કરવા કહ્યું છે. તે વિષે સ્કંદ પુરાણના શ્લોક.

**સકલાપિ સત્રક્ષાપિ નવમી સંયુતાપિ ચ ॥ જન્માષ્ટમી પૂર્વ
વિદ્યા ન કર્તવ્યા કદાચ ન ॥ ૧ ॥ પછ વેધોપી વિપ્રેન્દ્ર સપ્તમ્યા
ચાષ્ટમીં ત્યજેત્ સૂરાયા વિંદુનાસ્પૃષ્ટં ગંગાંભઃ કલ્હણં યથા ॥ ૨ ॥**

અર્થ. જે દિવસ સંપૂર્ણ અને રોહીણી નક્ષત્ર સહીત અષ્ટમી હોય અને વળી તેમાં નવમી મળેલી હોય, તેવી જન્માષ્ટમી પૂર્વ વિદ્યા એટલે ઉદ્યાત્ વખત પગમાત્ર પણ સપ્તમી મળી હોય તો તે દહાડે જન્માષ્ટમી વ્રત કદાપિ પણ કરવું નહી, બીજે દિવસ ઉદ્યાત્ થોડી અષ્ટમી છે ને તે ઉપરાંત આખો દિવસ નવમી છે તો તે નવમીમાં જન્માષ્ટમી વ્રત કરવું. ॥૧॥ તે આત્મણુ જે દિવસ સૂર્યોદય સમે ૧ પગ પણ સપ્તમી હોય તો તે દિવસ જન્માષ્ટમી વ્રતનો ભાગ કરવો. જેમ મદીરા (દારૂ) નું એક ટીપું ગંગાજળના ઘડામાં પડે તો તે ઘડો અપવિત્ર થાય છે. તેમ એ વ્રત અપવિત્ર જાણવું. ॥૨॥ અને શૈવી સંપ્રદાયવાળા સપ્તમી વિદ્યા જન્માષ્ટમી કરે છે. તેમજ રામનવમીમાં પગમાત્ર અષ્ટમી આવે તો બીજે દિવસ દશમીમાં વ્રત કરવું. પણ અષ્ટમી વિદ્યા વ્રત ન કરવું. વામનદ્વાદશી ઉદ્યાત્ કરવી. એકાદશી વિદ્યા કરે તો દોષ લાગે છે. તેમજ નૃસિંહ ચતુર્દશીમાં તેરસનો વેધ આવે તો તે દિવસ વ્રત ન કરવું. એ રીતે ચાર જયંતી કરવી જોઈએ તેને શૈવી ઉલટી રીતે કરે છે અને તે વિષે અનેક વાદ કરે છે. તેથી સર્વનો પાખંડ વિષે પ્રયત્ન છે. પાખંડી કોને જાણવા તે વિષે પદ્મપુરાણમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

દ્વેષ્ટારો વિષ્ણુ ભક્તાનાં યેચા વૈષ્ણવ સંશ્રયાઃ ॥

પાષંડિ ભિશ્ચ સંયુક્તા સ્તેવૈ પાષંડિનઃ સ્મૃતાઃ ॥

અર્થ. વિષ્ણુનો અને તેમના ભક્તનો જે દ્રોષિ તે અવૈષ્ણવ જાણવો. તે વેદ વિરુદ્ધ આલવા વાળા છે માટે તેને પાખંડી કહેવા. ॥ એ રીતે

(૩૭)

કળિયુગમાં અનેક વિવાદથી સર્વ કર્મ અને વ્રત નાશ થયાં તેથી તેનાથી ફળ પણ થતું નથી. માત્ર હે શ્રી કૃષ્ણ તમારો આશ્રય એજ મુખ્ય છે. આ રીતે ૧ કાળ, ૨ દેશ, ૩ તીર્થ, ૪ કર્તા, ૫ મંત્ર, ૬ કર્મ, ૭ વ્રત, એ સર્વ કળિયુગે કરીને દોષ યુક્ત થયાં તેનું વર્ણન કર્યું. હવે શ્રી કૃષ્ણનું મહાત્મ્ય સર્વથી અધિક છે તે મૂળના ૭ માં શ્લોકે કહિયે છિયે.

અજામિલાદિ દોષાણાં નાશકોનુ ભવેસ્થિતઃ॥

જ્ઞાપિતાશ્વિલ માહાત્મ્યઃકૃષ્ણ એવગતિ મમા॥૭॥

અર્થ. અજામિલાદિક જે પાપી તેમના દોષનો નાશ કરવાવાળા, શાસ્ત્રે જણાવ્યો છે તે મહાત્મ્ય જેનો, તથા સર્વના અનુભવ અને જ્ઞાનમાં સ્થિત છે એવા શ્રી કૃષ્ણજ અમારી ગતિ હો. ॥૭॥ એ મૂળ શ્લોકનો અર્થ. હવે ભાવાર્થ કહિયે છિયે. શ્રી કૃષ્ણ પૂર્ણ ભગવાન છે એવું પ્રથમ (પાને ૨ ને) સિદ્ધ કર્યું છે. વળી શ્રી ભાગવતના ૬.૬૩ રક્ષિતના ૨ ના અધ્યાયના શ્લોક ૯-૧૭.

સ્તેનઃસુરાપો મિત્ર ધુમ્રહ્વાહા ગુરુ તલ્પગઃ ॥ સ્ત્રી રાજ

પિતૃ ગો હંતા યેષ્વપાતકિ નોપરે॥ સર્વેષા મપ્યઘવતા

મિદમેવસુ નિષ્કૃતં ॥ નામ વ્યાહરણં વિષ્ણોર્યતસ્ત

દ્વિષયા મતિઃ ॥૧॥ અજ્ઞાનાદ થવાજ્ઞાના.દુત્તમ શ્લોક

નામયત્ ॥ સંકીર્તિત મઘંપુંસાં દહેદેધો યથાનઃ॥૧ ૭॥

અર્થ. સુવર્ણાદિકની ચોરી કરી હોય, મદિરાપાન કર્યું હોય, મિત્રનો ઘાત કર્યો હોય, બ્રહ્મહત્યા કરી હોય, ગુરૂની સ્ત્રી સાથે વિષય સંગ કર્યો હોય, સ્ત્રી હત્યા કરી હોય, રાજાને માર્યો હોય, પિતાને માર્યો હોય, ગૌ હત્યા કરી હોય, એ આદિ લખેને બીજાં પાપ કર્યાં હોય, એવાં સર્વ પાપને શુદ્ધ કરવાનો ઉપાય ભગવાન જે શ્રી કૃષ્ણ તેમના નામનું રમરણ તથા ઉચ્ચાર તથા શ્રી કૃષ્ણ વિષે મતિ એજ ઐદ પ્રાયશ્ચિત છે. ॥૮॥ અજ્ઞાનથી (ભગવાનનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના) અથવા જ્ઞાનથી જે ભગવાનના નામનું રમરણ કરે તો તેનાં સર્વ પાપ દૂર કરે. જેમ વૃદ્ધ પામેલા અ-

ગ્નિ ઉપર જાણે અજાણે હાથ પડે તોપણ બાળે છે તેમ. ॥૨॥ વળી શ્રી ભગવતના ૨ જી સ્કંધના ૧ હા અધ્યાયનો ૧૩ મો શ્લોક.

સ્વદ્વાંગો નામ રાજર્ષિર્જ્ઞાત્વે યત્તામિહાયુષઃ ॥

મુહુર્ત્ત્વં ત્સર્વમુત્સૃજ્ય ગતવાન જયંહર્ષિં ॥૧૩॥

અર્થ. સૂર્યવંશમાં ઋષિ ધર્મ પાળનારો એવો અર્ધાંગરાજ તે પોતાના આયુષ્યની અવધી જાણીને અદ્યપકાળમાં એટલે એક મુહુર્ત્ત (૨ ઘડી) માં સર્વ સંસાર રાજ્યાસન આદિનો ત્યાગ કરીને અભયના આપનાર એવા જે ભગવાન તેમના સ્વરૂપને જાણીને તેમને પામી ગયો. ॥૧૩॥ વળી વેંસ્યા પોપટને બજાવતી હતી તેણે પોપટને બજાવવા મિથે ભગવાનનું નામ લીધું તેટલામાં તે કૃતાર્થ થઇ એવાન પ્રસિદ્ધ છે. એ રીતે પ્રભુનું મહાત્મ્ય સર્વથી અધિક જણાવ્યું. હવે સર્વથી અધિક આનંદ પ્રભુમાં છે. તે જૂળના ૮ મા શ્લોકે કરીને કહિયે છિયે.

પ્રાકૃતા સકલાદેવા ગણિતાનંદ કંવૃહત્ ॥

પૂર્ણાનંદો હરિસ્તસ્મા ત્કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમા ॥૮॥

અર્થ. બ્રહ્માદિક જે દેવતા છે તે સર્વ પ્રાકૃત છે. પ્રકૃતિનાં કાર્ય જે સત્વાદિક ગુણ તેણે કરીને રચિત દેહ, અંતઃકરણાદિ વાળા છે. તેથી તે સર્વ ગુણના વશમાં છે. અને તે પોતે કલેશ, મોહાદિક ભોગવનાર છે. અને અક્ષર બ્રહ્મ છે, ગણિત આનંદ છે, જ્યાં મનુષ્ય દેવતાનો આનંદ ગણ્યો છે, ત્યાં અક્ષર બ્રહ્મનો આનંદ ગણ્યો છે. તે પૂર્ણાનંદનો શ્રી હરિ છે, તે સર્વદેવોના હુઃખના હર્તા છે. માટે હે શ્રી કૃષ્ણ તમે મને આ લોક, પૂર લોકના નિર્વાહ માટે આશ્રય હો. ॥૮॥ એ જૂળ શ્લોકનો અર્થ. હવે ભાવાર્થ કહિયે છિયે. શ્રી ભાગવતના ૧૦ મા સ્કંધ ઉતરાઈના ૮૯ મા અધ્યાયમાં શ્રી શુકદેવજીએ રાજ પરિક્ષત પ્રત્યે કહ્યું છે તે શ્લોક.

સરસ્વત્યા સ્તટે રાજન્ ઋષયઃ સત્રમાસતે ॥ વિતર્કઃ સમભૂતેષાં ત્રિષ્વધીશેષુ કોમહાન્ ॥૧॥ તસ્ય જિજ્ઞાસયાતૈવે મૃગું બ્રહ્મસુતં નૃપ ॥ તદ્વૃત્ત્યૈ પ્રેષયામાસુઃ સોમ્યગાઢહ્યજઃ

સજ્ઞાં ॥૨॥ નતસ્મૈ પ્રહ્વળંસ્તોત્રં ચક્રે સત્વ પરિક્ષયા ॥તસ્મૈ
 ચુક્રોધ જગવાન્ પ્રજ્વલન્ સ્વેનતેજસા ॥૩॥તતઃકૈલાસ
 મગમ ત્સતંદેવો મહેશ્વરં ॥ પરિલબ્ધું સમારેભે ઉત્થાય
 ભ્રાતરંમુદા ॥૫॥નૈચ્છત્વ મસ્યુ ત્પથગ્ ઇતિદેવશ્રુકોપહા ॥
 ગુલ્મમુદ્ય મ્યંતહંતુ મારેજેતિ ગ્મલોચનઃ ॥૬॥ અથો જગા
 મવૈકુંઠં યત્ર દેવો જનાર્દનઃ ॥શયાનંશ્રિયઉત્સંગે પદાવક્ષ
 સ્થતાડયત્ ॥૮॥તતઉત્થાય ભગવાન્ સહલક્ષ્મ્યા સતાંગ
 તિઃ ॥સ્વતલ્પાદ વરુદ્યાશુ નનામશિર સામુર્નિ ॥૯॥આહતે
 સ્વાગતં બ્રહ્મન્ નિષિદા ત્રાસનેક્ષણં ॥અજાનતામાગતાન્વઃ
 ક્ષંતુ મર્હથનઃ પ્રભો ॥૧૦॥ અતીવ કોમલો તાત ચરણૌમે
 મહામુને ॥ઇત્યુત્કાવિપ્રચરણૌ મર્દયન્સ્વેનપાણિના ॥૧૧ ॥

અર્થ. હે રાજા એક સમે સરસ્વતીના તૂટ વિષે સર્વ ઋષિ એકઠા
 થયા હતા. ત્યાં વિચાર કર્યો જે વેદશાસ્ત્ર અવલોકન કરતાં સર્વ દેવમાં
 ત્રણ દેવ મોટા કહ્યા છે. પરંતુ તે ત્રણમાં મોટો કોણ છે એ વિષે આશંકા
 થાય છે. ॥ ૧ ॥ અથા ઋષિયોએ તે જાણવાની ઇચ્છાને અર્થે બ્રહ્માના
 માનસી પુત્ર, સર્વ ઋષિમાં મોટા, અને ભગવદ્ અંશ એવા ભૃગુઋષિને
 પરીક્ષા કર્યા મોકલ્યા. તે ભૃગુઋષિ પ્રથમ પરીક્ષા સાડ બ્રહ્માની સભામાં
 ગયા. ॥ ૨ ॥ અને બ્રહ્માજીને નમસ્કાર કે સ્તુતી કર્યા વગર સભામાં જ-
 ધ તેમની પરીક્ષા જોવા સાડ ઉભા રહ્યા. બ્રહ્માજી રજોગુણી છે તેમને
 એટલામાં કોઈ ચડ્યો ને ભૃગુઋષિને શ્રાપ દેવાની તઈયારી કરી. ॥ ૩ ॥
 તે જોઈને ભૃગુઋષિ ત્યાંથી નિકળી કૈલાશમાં શિવજી પાસે ગયા. તેમને
 જોઈ પોતાના ભાઈ જાણીને હર્ષે કરીને આસન ઉપરથી ઉઠીને મળવા સા-
 ડ શિવજી સામા આવ્યા અને આલિંગન કરવાની ઇચ્છા કરી. ॥ ૪ ॥ તે
 આલિંગનની ઇચ્છા ન રાખતાં તેમને ભૃગુઋષિએ કહ્યું જે તમે કુમાર્ગ

ચાલોછા માટે મને અડસો નહી. તે સાંભળતાં માત્રમાં શિવજી તમો ગુણી છે માટે તેમને ક્રોધ ચડ્યો. અને ત્રિશુળ લેધને ભૃગુઋષિનુ મુસ્તક છેદવાની તૈયારી કરી. ને નેત્ર લાલ કર્યાં ॥ ૬ ॥ તે જોઈને ત્યાંથી ભૃગુઋષિ નિકળીને જે ઠેકાણે જનાર્દન જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન ખીરાજે છે તે વૈકુંઠમાં ગયા. ત્યાં ભગવાન શ્રી લક્ષ્મીજીના જોળામાં પોદેલા હતા. તે જોધને ભૃગુએ ક્રોધે કરીને ભગવાનના -હૃદયમાં લાત મારી. ॥ ૮ ॥ તે થકી સદ્ જો ભક્ત તેમને ગતિ આપનાર એવા ભગવાન પોતે સત્વ ગુણીછે. તેમણે શ્રી લક્ષ્મી સહીત ઉઠી સચ્ચાથી હેઠે ઉતરીને ભૃગુઋષિને નમસ્કાર કર્યો. ॥ ૯ ॥ ને ભૃગુઋષિનો અપરાધ ન જણાવતાં ઉઘટો પોતાનો દોષ જણાવી ભૃગુની પ્રશંસા (વખાણ) કરી કહ્યું કે હે ઋષિમાં ત્રેષ્ટ આ મારા આસન વિશે એક ફાણુ ભર ખેસો. મેં આપને આવ્યા જાણ્યા નહી માટે હે પ્રભો તમે મને ક્ષમા કરો. ॥ ૧૦ ॥ મારું -હૃદય ઘણું કઠોર છે. ને આપનાં ચરણ કોમળ તેથી આપને દુઃખ થયું હશે. એમ શ્રી મુખથી કહી ભૃગુઋષિના ચરણ પોતાના શ્રી હસ્તમાં લેઈ ચાંપવા લાગ્યા. ॥ ૧૧ ॥

આ ઉપરથી એ સિદ્ધ થયું જે દેવતા ભગવાનની વિભૂતિ છે પરંતુ ગુણ પ્રધાન છે. તેથી આ મૂળ શ્લોકમાં કહ્યું જે સર્વ પ્રાકૃત છે. માયાના ત્રણ ગુણ યુક્ત અંતઃકરણ છે. એ દેવોને મોહ, શોક, દુઃખ એ સર્વ પ્રકૃતિના વશથી થાય છે. અને અક્ષર બ્રહ્મ છે તેનો આનંદ પણ વેદમાં ગણ્યો છે. તે વિશે વેદની તૈતરીય શ્રુતિમાં કહ્યું છે તે શ્રુતિ.

જાત ધૃત્યંતા મુક્તિગા ઉત્તરો સર્વે

ર્ગુણૈઃજાતગુણા મોદંતાં ॥ इति.

અર્થ. આ શ્રુતિમાં કહ્યું કે બ્રહ્મા પર્યંત મુક્તિયે જનાર્દા છે તે સર્વ ગુણે કરીને યુક્ત છે. ને ઉત્તરોત્તર સો સો ધણા આનંદ વાળા છે. ॥ આ રીતે શિવ, બ્રહ્મા સર્વંતું સુખ ગણ્યુંછે. અને તે કરતાં સો ધણું સુખ અક્ષર બ્રહ્મમાં છે. જ્ઞાનીની મુક્તિ અક્ષર બ્રહ્મમાં થાયછે. અને ભગવાનતો તે અક્ષર બ્રહ્મથી પણ પર છે. એ વિશે શ્રી ગીતાજીના ૧૫ મા અધ્યાયના ૧૮ મા શ્લોકમાં ભગવાને કહ્યું છે તે શ્લોક.

અક્ષરાદ પિચોત્તમઃ ॥૧૮॥

અર્થ. હે અર્જુન હું અક્ષર બ્રહ્મથી પર પુરુષોત્તમ છું. ॥૧૮॥ એ-
મની પ્રાપ્તિ શરણુ ગયા વગર થતી નથી એ વિશે શ્રી ભાગવતમાં ૬ ઠા
સ્કંધના ૧૪ મા અધ્યાયના ૫ મા શ્લોકમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

મુક્તાના મપિ સિદ્ધાનાં નારાયણ પરાયણઃ ॥

સદુર્લભ પ્રજ્ઞાંતાત્મા કોટીશ્વપિ મહામુને ॥૫॥

અર્થ. જીવન્મુક્ત જનો તથા સિદ્ધજનો ત્રેટીસંખ્યા વાળા છે. તેમાં
પણ ભગવાનને શરણુ જવા યોગ્ય અને શાંત આત્માવાળા મળવા દુર્લભ
છે. ॥૫॥ એ રીતે મુક્તજીવ તથા સિદ્ધિવાળા પુરુષથી ભગવદ્ ભક્તને અ-
ધિકતા જણાવી છે. વળી શ્રી ભાગવતમાં કહ્યું છે તે ૫ મા સ્કંધના ૬ ઠા
અધ્યાયનો ૨૦ મો શ્લોક.

અસ્તેવમંગ ભગવાન્ ભજતાં મુકુંદો મુક્તિ દદાતિ ॥

કર્હિચિત્ સ્મન નક્તિયોગં ॥૨૦॥

અર્થ. ભગવાન કદાપી જીવને મુક્તિ આપે પરંતુ ભક્તિ આપે નહી.
॥૨૦॥ વળી શ્રી ભાગવત ૯ મા સ્કંધના ૪૪થા અધ્યાયનો ૫૯ મો શ્લોક.

મત્સેવયા પ્રતીતંચ સાલોક્યાદિ ચતુષ્ઠયં ॥

નેહ્ણાંતિ સેવયા પૂર્ણાઃ કુતો ન્યત કાલ વિદ્રુતં ॥૫૧॥

અર્થ. મારી સેવાએ કરીને જે પરિપૂર્ણ છે. તેને હું ચાર (શાલોક્ય,
સાન્નિધ્ય, સારિત્, સાયુજ્ય) મુક્તિ આપું છું. પણ તે મુક્તિની ઈચ્છા તે
ભક્ત રાખતો નથી. કાંકે તેતો કાળે કરીને નાશવાન છે. એવા નાશવાન
સુખની ઈચ્છા તો અમળ રાખે તે તો એક મારેજ વીશે અધીક સુખ
માને છે. ॥૫૧॥ વળી ભાગવત માહાત્મ્યના ૨ જા અધ્યાયનો ૭મો શ્લોક.

અંગીકૃતં ત્વયાતદ્વૈ પ્રસન્નો મૂઢરિસ્તદા

મૂર્તિં દાસીં દદૌ તુમ્હ્યં જ્ઞાન વૈરાગ્ય કાવિમૌ ॥૭૧॥

અર્થ. નારદજી ભક્તિ પ્રત્યે કહે છે. જે હે ભક્તિ તારો અંગીકાર કરવો છે વાસ્તે ભગવાને પ્રસન્ન થઈ તને પૃથ્વીમાં જન્મ આપ્યો છે. મુક્તિ તને દાશી આપી છે. અને જ્ઞાન, વૈરાગ્ય એ બે પુત્ર છે. ॥૭૭॥ વળી ભગવાને કહ્યું છે તે શ્રી ભાગવતના ૯ મા સ્કંધના ૪ થા અધ્યાયનો ૯૫ મો શ્લોક.

અહં નક્ત પરાર્થીનો ॥ ઇતિ ॥૫૫॥

અર્થ. ભગવાન કહે છે હું ભક્તને આધીન છું ॥૫૫॥ એ રીતે ભક્તને આધીન ભગવાન થયા તો પછી તેના સુખની શી ગણતી. આ ઉપરથી અક્ષર બ્રહ્મ કરતાં શ્રી પૂર્ણ પુરુષોત્તમ વિષે અધિક આનંદ છે એ સિદ્ધ થયું, એ રીતે શ્રી કૃષ્ણ વિષે અધિક આનંદ વર્ણન કર્યો. હવે વિવેક, ધૈર્ય, ભક્તિ એ ત્રણ સાધન રહિત જીવ છે તે ભગવાનનો આશ્રય કરે તો આશ્રય માત્રમાં ભગવાન તેનો ઉદ્ધાર કરે તે વિષે મૂળ ગ્રંથનો ૯ મો શ્લોક કહિયેછિયે.

**વિવેક ધૈર્ય મત્ત્યાદિ રહિતસ્ય વિશેષતઃ ॥
પાપાસક્તસ્ય દીનસ્ય કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥૯॥**

અર્થ. વિવેક, ધૈર્ય, ભક્તિ આદિ જે ઉદ્ધારનાં સાધન છે તેથી વિશેષે કરીને હું, રહિત છું, મારામાં કાંઈ સાધન નથી, પાપમાં આસક્ત છું, દીન છું, ઇન્દ્રિયાદિકના વશમાં છું, મારે હે શ્રી કૃષ્ણ તમે મને મતિના આપનાર થાઓ. ॥૯॥ એ મૂળ શ્લોકનો અર્થ હવે બાવાર્થ કહિયેછિયે. શ્રીમદ્ભાગવતના ૬ઠા સ્કંધના ૨ અધ્યાયનો ૫ મો શ્લોક.

ચસ્યાંકેશિર આધાય લોકઃ સ્વપિતિ નિર્વૃતઃ ॥

સ્વયં ધર્મ મધર્મવા નહિ વેદ યથા પશુઃ ॥૫॥

અર્થ. ભગવાનના ચરણકમળમાં જેણે માથું ધણું તે સર્વથી નિરભય થયો. અને આ પોતાનો ધર્મ છે તથા આ અધર્મ છે એ વાતને જે જાણુ-તો નથી તે પશુ તુલ્ય છે ॥૫॥ વળી નારદ પંચરાત્રીમાં કહ્યું છે તે શ્લોક.

સકુ વેવ પ્રપન્નોહં તવાસ્મિ ઇતિયોવદેત્ ॥

અભયં સર્વ જૂતેભ્યો દદ્યાદેત દ્વૃતંહરેઃ ॥

અર્થ. હે શ્રી કૃષ્ણ હું તમારો છું એવું જેણે એકવાર કહ્યું. તેને સર્વ પ્રાણી માત્રથી ભગવાન અભય કરે છે એવું ભગવાનનું વ્રત છે. ॥ માટે જીવ નિઃસાધન થઈને સાધનનું બળ છોડીને એકલા આશ્રયની પ્રાર્થના કરે તો પ્રભુ તેનો ઉદ્ધાર કરે એ જણાવ્યું. હવે ભગવાન કહેવા છે તે વિષે મૂળ ગ્રંથનો ૧૦ મો શ્લોક કહિયેછિયે.

સર્વ સામર્થ્ય સહિતં સર્વત્રૈવા સ્વિભાર્થ કૃત ॥

શરણસ્થ સમુદ્ધારં કૃષ્ણં વિજ્ઞાપયામ્યહં ॥૦૧॥

અર્થ. સર્વ પ્રકારનું સામર્થ્ય તેણે સહિત છે, પૂર્ણ છે, તેથી સર્વ દેશમાં, સર્વ કાળમાં, સર્વ અર્થના કર્તા છે. સર્વ પુરપાર્થના દાન કરવા વાળા છે. જે કોઈ શરણુ આવે તેના ઉદ્ધારના કર્તા છે. એવા ભગવાન શ્રી કૃષ્ણની પ્રાર્થના કરિયે છિયે કે તમે મને આશ્રય હો. ॥૧૦॥ એ મૂળ શ્લોકનો અર્થ હવે ભાવાર્થ કહિયેછિયે. પ્રભુ સર્વ સામર્થ્ય યુક્ત છે. કાળ, માયા, જીવ, દેવ એમની દેહ, ધંદિ સર્વના કર્તા છે. અને સર્વની દેહના ચલાવવા વાળા છે. કર્મ ફળના દાતા છે. અષ્ટસિદ્ધિ, મુક્તિ, ભક્તિ સર્વના આપવા વાળા પોતેજ છે. કેવો પણ અધરમી પ્રાણી પોતાની શરણુ આવે તેનાં પાપ દૂર કરે છે. વગર સાધને ઉદ્ધાર કરે છે. જેમ વનનાં પશુ, પક્ષી વ્રક્ષ, ગોપ, ગોપી એ સર્વનો વગર સાધને ઉદ્ધાર કર્યો. એવા નિઃસાધન જીવના ઉદ્ધાર કર્તા શ્રી કૃષ્ણજ છે. માટે તેમની પ્રાર્થના કરિયે છિયે. બીજા અવતાર જેટલા છે તે મર્યાદામાં ચલાવવા વાળા છે. તે જેટલું સાધન તેટલું ફળ આપે છે. અને શ્રી કૃષ્ણ તો સ્વતંત્ર કર્તા છે. એ ઉપરાંત કોઈ બીજો પરબ્રહ્મ નથી એવું વેદશાસ્ત્ર સર્વ કહે છે. તેથી નિઃસાધન જીવના ઉદ્ધાર કર્તા એજ છે. માટે એમનાજ આશ્રયની પ્રાર્થના કરવા કહ્યું છે. હવે ગ્રંથ સમાપ્તિને વિષે શ્રી માહાપ્રભુજ ફળશ્રુતિ કહે છે.

કૃષ્ણાશ્રય મિદંસ્તોત્રં યઃપઠેત્કૃષ્ણસન્નિધૌ ॥

તસ્યા શ્રયો ભવેત્કૃષ્ણ ઇતિ શ્રીવલ્લભોબ્રવીત્ ॥૧૧॥

અર્થ. આ શ્રીકૃષ્ણાશ્રય નામે સ્તોત્ર છે તેનો જે જીવ શ્રી કૃષ્ણના સન્મુખ પાઠ કરે તેને શ્રી કૃષ્ણનો આશ્રય થાય. એવું શ્રી મદ્વલ્લભાચાર્ય-જી કહે છે. ॥૧૧॥ એ મૂળ સ્લોકનો અર્થ હવે ભાવાર્થ કહિયે છિયે. આ શ્રી કૃષ્ણાશ્રય સ્તોત્રનો નિઃસાધન ભાવ સહિત દિનતા યુક્ત નિષ્કામ થઇને શ્રી કૃષ્ણના સન્મુખ પાઠ કરેથી ભગવાનનો આશ્રય સિદ્ધ થાય. ખીન્ન પ્રકારે આશ્રય સિદ્ધ થવો કઠણ છે. કારણ કે ભગવાનનો આશ્રય સિદ્ધ થવાને સાર આર વેદ, સ્મૃતિ, પુરાણ એ સર્વની પ્રવૃત્તિ થઈ છે. તોપણ જીવોને આશ્રય સિદ્ધ થતો નથી એવો કટણ આશ્રય છે. માટે આશ્રયની પ્રાર્થના પ્રભુથી કરવી. સાધન બળનું અભિમાન હોય તો ભુપ્ર આશ્રય આપે નહી. અને ઉત્તરો દૌકિક પદાર્થનો નાશ થાય. માટે સર્વ દૌકિક કામના છોડીને કેવળ આશ્રયની પ્રાર્થના કરે તો પ્રભુ તેને પોતાનો આશ્રય આપીને સર્વથી અધિક સુખ જે પોતાને વિષેનો આનંદ તે આનંદનું દાન કરે. જે આનંદ બ્રહ્માદિકને દુર્લભ છે તે આનંદ પામીને તે જીવ કૃતાર્થ થાય. એ કૃણના વિશ્વાસને અર્થે શ્રી મહાપ્રભુજીએ છેન્ને પોતાનું નામ લખી એમ જણાવ્યું જે આ વાત અમે નિશ્ચે કરીને અમારા અનુભવથી કહી છે. માટે શરણસ્થ જીવોએ દેહ, સ્ત્રી, પુત્ર, બંધુ, રાજ, દ્રવ્ય, પવિત્ર દેશ, તીર્થ, શિવબ્રહ્માદિક દેવ, એમનો જ્યાં સુધી આશ્રય હોય ત્યાં સુધી અન્યાશ્રય જાણવો. એ સર્વનો આશ્રય છોડીને એક ભગવાનના આશ્રય-ની પ્રાર્થના કરે તો ભગવાન પોતાનો આશ્રય આપે. તેને લીધે આ અં-ચમાં અન્યાશ્રયનું ખંડન શ્રી માહા પ્રભુજીએ કર્યું છે. તે અનુસાર પુષ્ટિ માર્ગિયે ચાલવું.

इतिश्री मद्बल्लभाचार्यजी कृत श्रीकृष्णाश्रय ग्रंथ
तेनी गुजराती टीका सपूर्ण.

જાહેર ખખર.

અમારા તરફ નીચે લખેલાં પુસ્તકો તૈયાર છે.

૧. સર્વે વખત (ભગવદ્ સેવા સુધાંત) ઉપયોગ થઈ સકે,
એટલા માટે બાંધણીમાં સુતરના દોરા અથવા બીજા
અપવિત્ર પદાર્થનો ઉપયોગ કર્યો નથી તેવાં પુસ્તકો.

૧. આ શ્રીકૃષ્ણાશ્રય ગ્રંથની ટીકા દર પ્રતે. ૦-૨-૦

૧. વૈષ્ણવોના નિત્યનિયમના ૨૨ ગ્રંથ દર પ્રતે. ૦-૨-૩

૧. વલ્લભાખ્યાન તથા મુળ પુરૂષ પ્રથમ કીર્તન
૩૦-૨-૦ હતી તે ઘટાડીને. ૦-૧-૦

૧. શ્રી પુરુષોત્તમ સહસ્ત્રનામ ટીકા સાથે પ્રથમ
કીર્તન ૩૧-૮-૦ હતી તે ઘટાડીને. ૧-૦-૦

૧. દયારામકૃત નિતિભક્તિનાં પદોનો સંગ્રહ પ્ર-
થમ જેની કીર્તન ૩૦-૮-૦ હતી તે ઘટાડીને. ૦-૨-૦

૧. મલ્હિરજીભાળા ટીકા સાથે પ્રથમ જેની કીર્તન
૩૧-૮-૦ હતી તે ઘટાડીને. ૧-૦-૦

ટપાલખરચ વજનના પ્રમાણે જુદું પડશે, પ્રથમથી
૨૧કડા પૈસા મોકલ્યા વગર મળશે નહીં.

પુસ્તકો મળવાનાં ઠેકાણાં-

મુંબાઈ—બાહારકોટ જીલ્લેસ્વર નજીક શીરગીના દેવળ પાછકે
હરગોવિન દેસાઈની વાડીમાં વૈષ્ણવ ઠાકોરદાસ સુ-
રદાસ પાસેથી.

અમદાવાદ—

૧ મામાની હવેલીમાં યુનાઇટેડ પ્રેસ કંપની લીમીટેડમાં.

૨ યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શા. ઘેલાબાઈ નરસિં-
હદાસ પાસેથી.

